

VIGILIA

VI. ÉVFOLYAM
1940 ÁPRILIS

TARTALOM:

IJJAS ANTAL: A PÁPA PERUGIÁBAN

HORVÁTH BÉLA: AZ UJ ITÁLIA KÖLTŐI:

NICOLA MOSCARDELLI, MASSIMO BONTEMPELLI, ARTURO MARPICATI, BERTO RICCI,
GIUSEPPE UNGARETTI, PAOLO BUZZI

FRANÇOIS MAURIAC: Gondola-
tok a háború előestéjén

RÓNAY GYÖRGY: Bombave-
tők (vers)

FODOR JÓZSEF: Óda a min-
denhez. Vihar előtt (versek)

ERDŐS JENŐ: Szabadok és szol-
gák a lápon

VÉGH GYÖRGY: Anna Ko-
valcze. Együgyű szerelmes évő-
dés (versek)

DEMÉNY JÁNOS: Pax Hunga-
rica

CSEREI SZÁSZ LÁSZLÓ: Csóré
András (vers)

KÖNYVEK

POSSONYI LÁSZLÓ: Erdélyi írások:

Bözödi György: Székely bánja, Balázs Ferenc: A rög alatt, Szemlér Ferenc: Más csillagon, Zathurecky Gyula: Erdély, amióta másképen hívják, Asztalos István: Elmondja János, Szappanyos Gabriella: Emberek a Szamos mentén.

SZERKESZTI:

POSSONYI LÁSZLÓ

VIGILIA

MUNKABIZOTTSÁG:

HARSÁNYI LAJOS, SIK SÁNDOR, MÉCS LÁSZLÓ
ARADI ZSOLT, HORVÁTH BÉLA, JUST BÉLA, RÓNAY GYÖRGY

FELELŐS SZERKESZTŐ:

POSSONYI LÁSZLÓ

A magyar katolicizmus szépirodalmi havi folyóirata
Megjelenik havonta 15-én, évi 800-1000 oldal terjedelemben

Előfizetési ára egy évre belföldön 10 pengő, félévre 5 pengő. Külföldre:
Romániában 400 lei, Szlovákiában 60 korona, egyéb külföldön 12 pengő.

Vállalatoknak
évi előfizetési díj 40 pengő.

Egyes szám ára 1 pengő.

Főbizománys: Cserépfalvi, Budapest, IV. kerület, Váci-utca 10. szám.

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, IV., Kecskeméti-utca 2.
Telefonszám: 38—44—10. Postatakarékpénztári csekk számla száma: 20.668.

Minden cikkért szerzője felelős.

Kéziratokat nem adunk vissza.

A VIGILIA példányonként kap-
ható minden könyvesboltban.

A PÁPA PERUGIÁBAN

A HIR — A PÁRSOROS LEVÉL. amelyben Anjou Károly még a benevenóti győzelem napján este értesítette a pápát, hogy legyőzte Szicíliai Manfrédot, — két nappal később, késő este érkezett Perugiába. Nem sokkal azután, hogy a futár átadta a levelet Ottaviano bíborosnak, a hír öröme sorra szóllaltak meg a vén longobard templomok harangjai.

IV. Kelement, a francia pápát mindössze nyolc bíboros választotta meg, — ez volt az Egyház egész konklávéja a kicsiny Orvietóban, ahova akkor a pápai udvar a nyugtalan és lázadó Róma elől menekült. Amikor Hohenstaufi Manfréd bevonult Rómába s Orvieto ellen készült vonulni, a Kuria még feljebb költözött az Appenninek közé, Perugiába; az új pápát itt koronázták meg a Szent Antal dómjában. Perugiában tartotta székhelyét még most koronázása után egy év múlva is. Volt idő, amikor mindössze öt bíboros volt vele, a Rómából száműzött püspökség szegény és kicsinyke kúriája mindössze öt bíborosból állott. Amikor ezek először jelentek meg előtte együttesen, azt mondta nekik a francia pápa: — Ime, Szent Péter széke soha sem volt közelebb ahhoz, hogy kicsiny vidéki püspökség legyen és hozzá még nem is Rómában, hanem itt Perugiában. Én magam ugyan jobban szeretnék vidéki püspök lenni, mint pápa, azonban pápa vagyok és így harcolnom kell, hogy ismét Rómából és ismét az egész világ felett uralkodjam!

Harcolni ebből a kicsiny városból!

Harcolni csapatok nélkül, pénz nélkül, eladósodva perugiai és szienai uszorásoknak, zálogba vetve jövedelmeket, amelyek még nem is voltak a kezében —, bizony nehéz volt harcolni.

— Szövetkezzék Szentséged a guelfekkel! — tanácsolta neki a száraz és kemény bíboroskancellár.

— Én pápa vagyok, tehát nem lehetek sem guelf, sem ghibellin — mondta erre Ottaviano bíborosnak a pápa. — Ti azonban rettenetes föld és rettenetes nép vagytok. Itt még a tegnapi született csecsemő is guelf vagy ghibellinnak születik, és előbb-utóbb még engemet is guelffé vagy ghibellinné tesztek.

Gondterhelt arccal nézte kancellárját. Nem titkolta el, mindnyájan tudták, maga a firenzei bíboros is, hogy nem bízik benne és ellenségének tartja, pedig Ubaldini kardinális tette őt pápává, minthogy ő maga ezen a pápaválasztáson nem lehetett az: túl gyorsan és túl fiatalon lett annak idején bíboros és kezdettől fogva a Kúria élén, azért féltékenyek voltak rá és nem szerették. Azonkívül odahaza, családi birtokain,

nemrég született leánygyermek egy asszonytól, akivel együtt élt; különben róla magáról is azt állították, hogy tulajdonképpen IX. Gergely pápa törvénytelen fia, az tette őt pappá, fődiákonusává, a Lateráni Bazilika bíborosává, minden ügyben követévé. IX. Gergely halála után az ő feje felett látszott lebegni a tiara. De csak rövid ideig. Megmaradt bíbornoknak, noha mindvégig a Kuria leghatalmasabb kardinálisának; másfél év óta az ő személyes csapatai táboroztak a Szent Péter Öröklött Tartománynak határain; egyedül ő volt olyan gazda, hogy csapatokat tarthasson. A pápa így tulajdonképpen egyik bíborosának kezében volt, egyetlen szál fegyver nélkül. Ezt ő maga is tudta s egyetlen vonás sem rezzenet sovány, megkínzott arcán. A kardinális azért választotta meg, mert remélte, hogy a beteges, gyenge, idegen szerzetes mögül ő fog uralkodni. Az engedte, hogy ő legyen a Kuria legnagyobbja, de túlnézett felette.

— Azért küldötte az Anjout Sziciliába — mondták róla a kardinálisok — mert nem Ottaviano Ubaldini kardinális kardjaira támaszkodva akar harcolni. S ez talán valóban így volt. Az Anjou mindenesetre bevonult Rómába, még az elmúlt nyáron, január végén pedig, télidőben, megkezdte hadmenetét Manfred uralma ellen.

KÉT NAPPAL AZ UTÁN MANFRÉD VERESÉGÉNEK HIRE MEGÉRKEZETT: fagyos, hideg, egészen sötét hajnal volt még, amikor Ubaldini kardinális bekopogtatott a pápa dolgozószobájába; tudott arról, hogy a pápa egész éjszaka ott ült írásai mellett, fázósan takarózva prémes ruhájába; ő nem szokta meg, hogy itt Perugiában télen sem fűtenek. A fázós, sovány arcon valóban mindenütt a hideg látszott meg; ő maga írt, mert jobban szeretett így írni, mint diktálva; de azonnal letette tollát, amint a bíborost belépni látta. Arcában, amelyben az éberség, aggodalom és okosság vésték kemény és erős barázdákat, szavak nélkül is ott volt az a kérdés, vajjon van-e valami hír arról, amit várnak.

— Korai óra van, Szentséged! — jegyezte meg a bíboros. Ez egyformán jelenthette azt is, hogy milyen különös, a pápa már ilyen korán fent van és dolgozóasztalánál ül, s azt is, hogy még nincs ideje annak, hogy valamiféle hír érkezzék Rómából.

Az ablak átlátszó hólyaghártyáin túl még valóban egészen sötét volt, köd a kicsiny város szép főterén. A pápa asztalának gyertyalángjai halványan tükröződtek az ablakszemek tompafényű hatszögeiben. Az asztalon, ládákon, polcokon, mindenütt akták és írások hevertek.

— Szentséged nyugtalan — mondta óvatosan a kancellár, mint mindig, amikor személyes megjegyzést kockáztattak meg. — Ime: mégiscsak az történik majd, hogy legyőzte a Hohenstaufit és bevonul Rómába!

A pápa bólintott.

Volt valami különös abban, ahogyan a ki nem pihent éjszakázástól megkínzott arc előrehajolt. S ez a különös: valami mély keserűség volt, sötét, epés és komoly bánat; eláradt az öreg rideg vonásokon. Ubaldini bíboros akkor már régen megszokta, hogy ennek a magányos keserű arcnak, feltétlenül engedelmessédjék s akkor ők ketten már napok óta szavak nélkül is megértették egymást.

A pápa látta a néma kérdést a kardinális arcában.

— Nem úgy győztem le őt, mint pápa — mondta egyszerűen és bánkódva. — Úgy győztem le, ahogy te tanácsoltad: szövetkeztem a guelfekkel!

Odakünn esett; hallani lehetett az eső zuhogását az emeleti kis dolgozókamra dűrva mennyezete felett, az öreg cseréptetőn s a zajt, amellyel az eső a tér ősi köveire hullt; a gyertyák a falra vetítették a pápa kettős árnyékát, egymásra keresztül kettőt s ahol a kettő összeért, az a rész sötét volt. A falat egy fészület mögött borító takaró arany hímzései lágyan, vörösen csillogtak.

— És kivel kell szövetkeznem majd a guelfek és az Anjouk ellen? — kérdezte a pápa. Újra kimondta ezt a gondolatot, mely annyit kínozza.

— A ti Itáliátokban — panaszkodott a pápa — mindenki mást mond. Mást mondanak a ghibellinek, mást a guelfek, mást a római bárók, mást a római köznép, mást a városok és mást a nemzetek, mást a légisták és mást a kánonisták. Nincsen nyugalom és Jézus Krisztus azt a feladatot adta, hogy ennek a nyugtalanságnak közepéből kormányozzam az ő Egyházát.

A kardinális aggódva mosolygott:

— Mit mondanak, Szentséged, a guelfek?

A pápa ugyanolyan szárazon és pontosan szokott beszélni, ahogy leveleit írta: — Hallgass csak, a guelfek azt mondják: — Minden város maga tudja, mi a dolga, mik az ő bajai, mikre van szüksége, azért minden város kormányozza csak önmagát. Válassza szabadon a maga előljáróit, akik a népet és a város ügyét igazgassák. A ghibellinek pedig ezt mondják: Semmi szükség sincs annyi zűrzavarra. Miért menjen Itália minden városa és minden kis tartománya a maga feje után, amikor ebből csak békétlenség jön és háború. Legyen uralkodónk és mivel mi egymásközött úgy sem tudunk megegyezni, hogy a mieink közül kit válasszunk, uralkodjanak azok, akiket a német Hohenstaufeni házból római császárokká koronáztunk. Eljön a római császárság, uralkodjék Itáliában, sőt az egész keresztény világon. A római köznép pedig ezt mondja: — Mi nem akarjuk azt, hogy városunkban akár császár uralkodjék, akár pápa. Róma, a Szenátus és a Római Nép uralma volt szabad és nagy és a világ ura, éljen tehát a Szenátus és a Római Nép. Válasszuk szabadon szenátorainkat és így mi magunk uralkodunk! A római bárók pedig ezt mondják: — Mire való, hogy az a piszkos köznép a dolgainkba beleszóljon és maga kívánjon intézni olyan nehéz dolgokat, mint amilyen

a politika. Nekünk hatalmunk és hadaink vannak és mi magunk akarjuk eldönteni, hogy mit csináljon. Éljen az Anjou, ki a szabadságot hozta nekünk és jogainkat.

Egy kéz félrehúzta a benyúló függöny ajtaját, a pápa káplánja jött ki, fiatal, nagyorrú, vézna francia pap, ólomszürke, hideg és okos szemekkel s nyugtlan, sokat beszélő, nagy, rábeszélő szájával; Elia fáradhatatlanul beszélő ajkát már sokszor használta fel a pápa fontos kiküldetéseiben.

— Szentséged, a mise órája! — mondta parancsoló engedelmességgel és letérdelt, de már fel is kelt.

— A dómban misézem — szakította félbe a pápa. Minden reggel ott misézett, még virradat előtt, megelőzve az összes bíborosokat; most is ott akart misézni.

— A firenzei megbízatás... — kérdezte Elia tovább, ugyanolyan erőszakosan.

— Ah, igen! Elia hat hetet töltött éppen nemrég Firenzében, ahova a pápa küldte, tájékozódni a toscanai ghibellin városok hangulatáról. Veszélyes lett volna, ha elindulnak hátbatámadni az Anjout, mikor ez Manfréd ellen vonul. — sőt az is megeshetett volna, hogy Perugiát támadják meg. De nem teték.

— Valóban, Firenze... — mondta halvány mosollyal a bíboros is. Erről sokszor tárgyaltak az elmúlt két napban: Szicíliai Konrád veresége idéz-e elő vajjon változást a tusciai városok között? Mind a ketten feszülten nézték a pápát. Az újra fázós, roskatag öregember lett néhány pillanatra, vonásai ismét mélyek és élesek.

— Manfréd helytartója — mondta titkolatlan, sötét bosszúsággal — könnyen átadhatja majd Hohenstaufi Konrádnak, ha annak eszébe jut idejönni s akkor Szicília és Apulia helyett az etruszk és longobard föld támadnak ránk. De most még nem tudunk semmit a sváb hercegről!

A szobában mintha árnyak suhantak volna át. Az imént még Anjou Károly árnyéka lebegett itt, a sápadt, lapos arc, a mélyenülő fekete szemek pillantása, most azonban egy ismeretlen fiatal árnyék. A fiatal Konrád. Azt mondják, hogy mindössze 14—15 éves, anyja neveli. A családnak nincsen több férfinak, csak ő.

A bíboros ajka elől fehér pára szállt el. A lélegzete.

— Azt mondják, hogy anyja aligha engedné el. S gyermek még; aligha veszélyes.

— A dolgok nem mind egyszerre történnek. Nem azokat a dolgokat kell látni, amik vannak, hanem melyek lesznek. — A pápa hangja sötét és érdes lett. Milyen különös, ő soha sem volt akkora úr, mint Ottaviano bíboros és pontosan úgy gondolkodik, mint egy politikus. — Az, aki odaát nyugszik a dómban, bizonyára ugyanígy volt a fiúcska nagyapjával.

II. Frigyes! Még mindig II. Frigyes. A gyertyafényben az ő roppant árnyéka lebegett. A bíboros emlékezett rá, nem

egyszer járt nála még mint fiatal pap követül küldve. Az egyház még most is az ő árnyáka ellen hadakozott; az Anjouk hadaival, délfrancia városok kölcsöneivel, egyházi átokkal, szövetségkötésekkel és alkudozásokkal.

Ez volt abban a pillanatnyi nehéz csendben, ami beállott s a pápa szemei innét az éjszakából, gyertyafényből és messzeségből: nyugtalanul és aggódva pihentek Firenzén.

MÉG ERŐSEN ESETT, amikor a pápa áthaladt a kicsiny téren a püspöki palotából a Szent Lőrinc bazilikába, ahol annakidején megkoronázták. Már virradt, de a levegő még egészen fekete volt s a világon minden mozdulatlan; csak a Piazzára hulló eső szürkésege világított.

A templom belseje is üres volt és fagyos, odabent szinte mint valami áthatolható közeg, mint valami jégből való úr állott a levegő. De a főoltár, ahol misézni szokott, már készen várta őt, két gyertya égett két oldalán, és ott volt a templom egyik kanonokja is, aki a korai órákban is felkelt a templommal szomszédos kolostorépületben. Egyébként a templom egészen üres volt, nem volt benne egyetlen lélek sem; így szokta a pápa az üres székesegyház felé fordulva a még régi asztal-lapú oltár mellől a misét mondani.

AMIKOR MÁR VÉGZETT A MISÉVEL, a pápa újra kiment a szentélybe, ahol már égtek az oltár gyertyái és a fényben egy otromba, egészen dísztelen kőkoporsó állt az evangélium oldalán.

„A Contiak sarja fekszik itt, akit míg élt III. Ince pápának hívtak. De most, ahogy már csak por és hamu, nem kíván más lenni, mint Conti Lothár és egyszerű keresztény. Ekkor az egész kereszténység atyja volt. Most imádkoztatok érte.”

A magasból szél és nedvesség gomolygott alá. A gyertyák nyugtalanul lobogtak. A pápa letérdelt a poros és kopott kőpadlóra. A hatalmas előd utazás közben, itt halt meg Szent Péter örökségének ebben a megerősített, hegyi városában. Miért nem örökölte roppant előde nyers, erőszakos és kíméletlen erejét ő, akinek csukott ajakkal kell élnie még saját bíborosai között is?

Lépéseket hallott maga mögött s a térdelés nesztét. Ottaviano, a bíboros térdelt előtte, arcán nyugtalanság és öröm: újabb hír érkezett Beneventból, egész követség, Károly levelet hozta magával. Sieur Gautier, a küldöttség vezetője. Legelőször is az lépett elő, sötéthajú, sápadt nagyúr, lovaglóköpenye gőzölgött az esőtől. Egész éjszaka lovagoltak. Átadta ura üdvözlétét, hódolatát és szerencsekívánatait.

— A Hohenstaufokat levértük — mondta, — letapostuk Szentségednek és az Egyháznak ezt az ellenségét. Fenséges urunk halad Nápoly és a szicíliai vidékek felé.

— És Róma? — kérdezte majdnem bizonytalanul a pápa.

A francia sietett hízelegni.

— Róma ujjong és várja Szentségedet. Szentséged egyedül, kíséret nélkül vonulhat be a városba, örömmel várják ott és palmaágakkal. Amikor keresztülovagoltunk a városon, nem éreztük ott ezt a zord időt.

Innét a hegyek közül s a hegyivárosokból, ahol havazik, nyitva volt az út, le a fényes dél felé és a pápa egy pillanatra köntöse ujjába dugta mindkét kezét. A gyertyafényben sápadt, kimerült arcokat látott, tolongani a francia mögött, akik szinte megfélemlített kíváncsisággal szemlélték őt.

— A levelet — mondta a pápa. Maga a kardinális hozott neki gyertyát az oltárról, fénye vörösen imbolygott a sápadt hajnalban. Az Anjou arról írt, hogy a csata után második nap megtalálták Szicíliai Manfréd holttestét az egyik testhalom alatt. Körülötte tombolt legjobban a harc. Szaracénjainak egy csoportja szorult körébe és fegyverhordozója az egyik fiatal Annibaldi volt vele, akinek, mondják, a két Annibaldi a bíboros unokaöccse. Ezt mély sajnálattal közli mindkét bíborossal, jobban esett volna neki, ha az ifjút életben és kegyesen kéznél fogva vezetheti vissza kegyelmes nagybátyjához és a még kegyelmesebb egyházhoz. Egyébként mivel Manfréd átok alatt halt meg, nem akarta, hogy megszentelt földbe temessék, ezért a hid mellett helyeztette el holttestét, ahol egy köves mező terül el és köveket szórattott rá. Mindenkinek, aki átmegegy a hídon, egy követ kell a kőhalomra dobni.

IV. Kelemen letette az írást a kőkoporsó lapjára s maga is nekitámaszkodott a kőtömbnek. Arca és szemei szárazak voltak és égtek. A Hohenstauf-ház uralma véget ért. Ezt jelentette a levél és nem kevesebbet. A két Frigyes le van győzve.

— Megengedi-e Szentséges Atya — kérdezte Sieur Gautier, — hogy anyanyelvén, franciául beszéljen?

— Kik azok, akik veled vannak? — kérdezte a pápa.

— Firenzeiek! — mondta buzgón és szolgálatkészen a francia. Résztvettek az ütközetben és utána nyomban útban vannak Toscana felé, hogy megküldjék a hírt övéiknek.

A sötét, ködös reggeli levegőben egy pillanatra csend volt.

— Hogy a Hohenstaufok hívei és Szentségednek ottani ellenségei minél hamarabb megtudják, mi történt, és ha kell, eszükre térjenek! — mondta gyorsan és símán a francia. — Magam éppen abban az ügyben esedezem uram nevében meghallgatásért Szentségedhez.

Öten, hatan álldogáltak kissé távolabb, a gyertyafény és virradat két egymás ellen küzdő világítása kimerült, fáradt arcokat mutatott. Most közelebb jöttek a fény körébe és letérdeltek. A francia sorra mutatta be őket. Rosszul kiejtett olasz szavak sziszegtek, selypítő francia hangon. Köztük kettő ütötte meg a pápa fülét. A Donati és az Allighieri név.

Ijjas Antal

AZ ÚJ ITÁLIA KÖLTŐI

A Vigiliában szakadatlanul hirdettük a latin fényt, Európánk világosságát, Róma dicsőségét. Sokan csak csácsogtak Rómáról s engem is, római polgárt, hányan szerettek volna latinságra oktatni, mert mint természetjárók valami kedvezményes jegyfüzettel meglátogatták az Örök Várost és végigmentek egyszer a Szent Péter-téren. Mindjárt azt hitték, hogy ők a letéteményesei a latin szellemnek. Mi azonban csak dolgoztunk, derekasan és csüggedetlenül. A régi és az új olasz költészetet manapság mi mutattuk be irodalmunkban és most, amikor Itália bátor fénye oltahatatlan sugárzással megint beragyogja a szorongatott világot és a zülleni hulló emberiséget, most sem kések megzendíteni hazámban az új olasz költők dicső szavát. Róma polgárai, az új Itália fiai szólnak e művekben, a latin claritas, a római fejvelem és hevület. Közéjük állok, mint Róma gyermeke s ezt kiáltom velük: Civis Romanus sum! Quis contra nos? ...

H. B.

NICOLA MOSCARDELLI:

SIRALOM

Jaj, így panaszkodik halandó húsom:
csikordult már a csontod valaha?
köröttem leng a sors, az éjben úszom
s a sírgödör felé megyek haza.

Testvér, ragadj meg engem, elítéltet,
hadd szórjam szét a vért és aranyat,
te hí barát, vagy bárki légy te, kérlek,
hogy boldogan, vagy bárhogy megragadj.

Megtisztultam a hústól, már a lelkem
lebeg, a testvér kezét keresem,
ki jön, vagy megy a végtelen menetben,
és lesz ki vissza nem jön sohasem.

HÁBORÚ

A csontjainkon csillogott a hajnal
és megcsókolta lelkünket a harmat.

Te csillag, hajnalonta kinek égsz te,
micsoda égi gyarmat
gyönyörű szeme vagy,
te égi vizek égő cseppenése!
Tudatlanok vagyunk,
a rügy remegő pillája se nyíl ki,
de hallja mélyen búgni már a nedvet,
mely szárain a szerelmet feszíti
és megtöri a pecsétet, a földi hír kipattan,
a föld az égnek üzenet a rügysző galyakban.

Az elsuhant idők, a hamvadó napok
sugárban csak egy nevet kimondjunk
s mindjárt megéled ereinkben
a régi szellem,
miként a korhadtt ágon is
kinőhet új kacs.
Minden csak szép volt, élet és halál:
a szent parázsón
a fiatalság egyesült
a földi kinnal, forró jegyesével:
s az Isten, akit mindenütt kerestünk,
kitárta arcát hirtelen a társunk
arcában, aki oldalunkon
hevert, átlényegülve ő is mind a könnytől,
a ki nem ontott könnyek bánatától.

Jaj, Uram-Isten, kérlek e napokra,
kegyelmedért esengek,
mely csontjainkat óvta,
halál s föltámadás közé feszítve
kereszteden
feszítsd belénk örökös sugarát
e múlt időnek, hadd legyen jelen!
balzsam legyen, hadd gyógyítson ki minket
a mindennapos örületből,
hogy minden arcon, aki ránk tekintett,
ragyogjon most is a te áldott
arcod reánk, az égi fény,
mint ott a sárban, a kövek között, az árok
fenekén.

MASSIMO BONTEMPELLI:

GYÖNYÖRŰSÉG

Aluszol, test, aluszol,
mert én megvédelek.
Az álom tátott szája faldos.
Aludj, ne gémbereadj.
Aludni jó, holott a hólé nyála nyaldos.
Te úgy heversz itt, mint az istenek.

Ez itt az én kezem. Ez itt a csontom.
S mi ez, vakon tapogatom.
E vastag és fekete kéz
társam keze? az én karom?
S hol van a koponyám?
Nem az enyém ez. Nem találom, ám
ez itt a száj, ez itt az orr.
Aludj testem, egészen itt vagy.
Nem tudtad egykor,
hogy vakarózni mindenütt milyen gyönyör,
aztán leomlani, magadba csuklani,
te drága testem, mocskosom,
mocsoktalan aluszol a mocsokban
s álmodba legszebb álmod lelke csobban.

A karszti lövészárokból.

ARTURO MARPICATI:

GYALOGOSOK

Ezek ők,
a húsból szabott lövedékek,
ezek a vasat hússal verdesők,
a foszladozó, élő harcmezők,
akikből a halál búzája sarjad.

Mennek;
a végzet küldi őket bolygadozva
s bukdosnak, mint a hullám,
rájuk ragad az árok ronda mocska,
a sárba és a fájdalomba hullván.

S megállanak,
mint billentyűk, szorosan, feketén,
s a végtelen sor meg se moccan,

de hogyha szól a dob, az árok peremén
rezegnek és a gyors ütemek kopogása koccan.

Lélegzenek,
szemük a lesben tágultan piheg;
velük piheg a fekhelyen a patkány,
s hörögnek;
a sárba mint a fogóba ragadván,
meghőmpörögnek;
az eső verdes, ázik a maradvány,
nem mindennapi kenyерük.
Igy mennek, így pihennek.

Koruk suhogva száll, a pillanat leperdül;

a sár kezükön megszáradva pikkely,
sötét arcukon a szakáll kiserdül,
így málladoznak makacs tetveikkel;

nincsen földél, se asztal,
se ágy, se lágy melegség,
csak csillagtalan esték;

az éhség öldököl naponta
s kábuldozó virrasztás éjjelente;
túl a vadászok nagy karajban
leskednek lankadatlan.

Roham!

Nem szánva semmit, halni futnak menthetetlenül,
a végső búcsú dobadoz belőlük,
csuszamló véren száguldanak át
és arcuk a vértől megfeketül;
a sápatag halál, a sárga marsall
kitépi nevüket az éjszakából;
s megértve sorsuk rettentő szavát
az éjbe dőlnek a végső panasszal!

A vér

úgy gőzöl, mint napon a tömjén,
vagy fölbuzog a tátogó sebek
fehér kötésén száradozva,
kéken tekergő ereken ömölvén
a lepedőn lassudan csepereg
és csillog, mint a rozsdá.

De aki él, nem él,
nem élhet boldogan:
rohamból robban új roham.

És győznek-e?
Hullámai a zengő feledésnek
a messzi ajkakat megittasítják.
Ha mégegyszer a mosoly megragyogna
a fájdalommal televésett
szegényeken, kik búslakodva
nem a gyönyörű napba néztek,
meghalna
a régi kínban újra hördülő,
szétloccsant fiatal tüdő
s a lövészárk borzadalmán,
a szívben, kit a csüggedések
és régi búcsúk bánata emésztett,
a visszacsillanó mosoly fuvalma
meghalna!

A szigor, mint vas isten
hideg szemével csak egyet tekintsen
s a gyanutlanokat is leigázza.
Nevüket csak dadogják,
de ők anyjukat óvják,
s mindenkinek van anyja;
tehát csak ők a háború,
csak ők a front
s a diadal;
a dicsőség a sisakukra sütve
belőlük röppen, ők a vérbe vagdosott
szentek s a bátor haza üdve:
a vértanú
gyalogosok!

GIUSEPPE UNGARETTI:

EGY FORRADALMI HALOTT SÍRKÖVÉRE

Szerettem, álmodoztam, hittem
Már nem is vagyok itt lenn.

De kedvesen szorít a drága kéz
Ha lankadoz a léptem, megigazgat
Ha ellebeg a lelkem, megölel
Hazám keze, anyai kéz
Mely ezreket is buzgón betakar.

Szorong a mellemen, szerelme
Szorítja ifjú szívemet
Az öröklétbe boldogan beleölelve.

BERTO RICCI:

ŐRSÉGVÁLTÁS A QUIRINÁLON

Megperdül a dob, megdobban az őrség,
Elhallgat a nép, sorakoznak a gránátos katonák.
Körben az árnyak feketednek. A záporon át
Villog a rőt ragyogás a római áprilison.
Hol csavarognak a tegnapi sárga tudóskák,
Oktalanul csavargók? Jóéjszakát, kicsi bolhák.
Róma szerelme dörömböl a szívemen, így dalolok:
Szép vagy, gyönyörű vagy, az Isten keze véd —
Megharsan a kürt, meglassan a gépkocsi-sor,
Áll a szekér is, a nagyfejű ló szelíden toporog,
S látva a szent lobogót a kocsis leveszi gyűrött süvegét.

PAOLO BUZZI:

TRIKOLOR

A balkonon verdes az édes lobogás,
a szárnyas lobogás, szeretet röppenése,
gyönyörű rebbenés, dalolható varázs.

A vér dobog, a dal a zsendülő vetésbe
röpül a széllal, zeng a tavaszi bokor,
s szól a kakassal, hogy a hajnalt el ne késse.

Igy lengesz álmaimban, boldog trikolor,
s megálmodom a forró csókkal elborított
dicső Jelet, akin nem győzhet semmi kor.

Horváth Béla fordítása

FRANÇOIS MAURIAC:

GONDOLATOK A HÁBORÚ ELŐESTÉJÉN

A magány... elfordulunk tőle néhány napra, rábízunk magunkat a munka okozta öröme, nem tiltakozunk, ha az a két vagy három ember, akinek segítségével távortartottuk magunktól, eltávolodik; és hirtelen, abban a pillanatban, amikor elfáradunk a munkában, a magány levei álarcát, itt van, életünk, napunk, esténk központjába ágyazva, némán, szörnyű tanácsaival, életunalmával együtt.

Uralkodik felettünk, kihívóan viselkedik, velünk, akiknek látszólag mindent megadott az élet. De sok örömünk, boldogságunk közül egyik sem tudja legyőzni saját fegyvereivel. A magány jól tudja, hogyan ejtheti foglyul a gúzsbakötött magányosnak született embereket; igen: magányosnak született embereket, amint mások születésüktől fogva vakok vagy püposak. Tudja, hogy dicsőségük delelőjén is ő lesz életük ura.

Ezek az emberek Istenbe kapaszkodtak, hogy legyőzzenek téged, magány, ősi ellenség, magánál a forrásnál, saját szívükben; de Isten csak akkor erős bennünk, ha önmagáért szeretjük. Még a legboldogabb pillanatban sem jelentett többet a magányos számára, akire gondolok, a Másiknál, annál, aki ott van, aki nem megy el: „Maradj velünk, mert már alkonyodik...”

De éppen ez az Isten sohasem marad ott, vagy legalább is olyan néma, mintha távol lenne. És amint a sötét istállóból kitérő bika a nyitott ajtókon át csak az arénába tud jutni, a magányosnak vigyázni kell, nehogy az „élvezetek” szakadékaiba taszítódjék.

Vannak, akik azt hiszik, hogy a kábítószer, a kicsapongás, a bűn, mindaz, ami megbecstelenít, a vallás erejéhez hasonló: ugyanaz a kétségbeesés különböző ösvényeket keres.

A jó szó körül kristályosodik az a vágyódás, mely bennünk van: nem egyedül lenni. Saját szenvedésünket tulajdonítjuk Istennek, hogy egyazon szeretetben olvadjon össze a kettő: szenvedésünk és Isten.

Az emberek megfeszítették Isten, hogy megtiltsanak önmaguknak minden kérdést, minden szemrehányást: egy keresztrefeszített Istentől nem lehet semmit számonkérni.

Ha a kereszt az igazság, az igazság örült. Elfogadom, teljes szívemmel, teljes eszemmel; de mennyire nem érdekel a teo-

lógia évszázados munkája, mely a józan ész látszatát akarja adni ennek az örületnek! Nem a lehetetlen hat zavarólag hitemre, hanem a lehetetlen logikája.

Egy férfi ül velem szemben; sejtem, mi tör felfelé ebben a pillanatban a mélységekből: a döntő vallomás, sorsának titka közeledik a már nyilni készülő ajakhoz, lánggra lobbantja tekintetét. Már csak egy szó, szempillantás, sóhaj választ el tőle. A legcsekélyebb jelre, a legkisebb nyomásra a geny kitörne. Érzem, milyen forró ez az égető, megnyilt, már kiszolgáltatott szív, ez a katlan. Kissé magához tér, ajkát lezárja; és kétségbeesése körül a láncok megfeszülnek, a zárok lecsukódnak.

Azt mondja nekem, hogy a legtragikusabb körülmények, a közeledő háború, az ima és a tisztaság légköre, ahová a háború előszele taszít bennünket, nincsenek hatással a test drámájára. A test sorsa külön játszódik le, egy másik síkon. Számára nincs se háború, se Isten. A mi feladatunk nemet mondani neki, kitépni belőle gondolatunkat; de a test lázad, makacsodik a szünet nélkül kijavított, megerősített barikád mögött. A tisztaság a türelem munkája.

Várjuk az Angliának adandó német választ s kétóránként megkérdezzük a rádiótól: mit hoz a jövő. Az idő vigasztalan, a fákat viharos szél rázza, az egész föld riadtan figyel és hallgat. A percek lassan kopnak. Claudel és Bernanost is ugyanaz a rettegés tartja foglyul, most ők is börtönük ajtaját kémlelik.

Megadatott a számomra az a boldogság, hogy a könyv könnyebbé teszi az életemet. Montaigne most jobban segítségemre van, mint Pascal. Ha nem tör ki a háború, cikket írok arról, hogy mit olvastam ezekben a hetekben. Váratlan egyezések Bossuet és Pascal, Montaigne és Gide *Naplója* között; ezeket a titkokat az ilyen ellentétes olvasmányoknak köszönhetem.

Kétségbeesünk, de azért a kíváncsiságnak egy faja is megmarad és a belőle következő katasztrófa-várás. Az ember unalma olyan nagyfokú, hogy a szerencsétlenség szenvedélyévé válik: a tragédiák, a legsötétebb regények csak pótlékok. Most nincs szükségünk mesékre.

Halálos párba lesz a Maginot—Szigfrid: két *vonat* háborúja. Verdun igazi város volt, püspöki székhely. Most pedig két műszaki rajz párbajának leszünk a nézői.

Érzelmi ömlengésekkel fizetem ki a megfeszített Istent, aki azt követeli, hogy testünk az ő testére legyen szegezve.

A kereszt már nem botránkoztat meg senkit, mert a legtöbb ember szemében elvesztette minden értelmét. Csupán néhány „Istennek felajánlott” lény hallott, értette meg, fogadott el mindent. De mennyien vergődnek, tördelik kezüket, kiáltoznak... X-re gondolok... Ami engem illet, félek, hogy csak valami hangos táncot jártam a keresztfa körül, s időnkint egy-egy fohász szakadt ki belőlem, mely talán káromlás-hoz hasonlított.

Az őszinte alkotást nem szabad szigorúbban elítélni, mint ha valaki kiált egyet. Mert minden kitalált dráma visszfénybe egy megtörtént, ki nem található drámának.

„A hódítók ti vagytok, ti, akik saját szenvedéelyeitek ellen viseltek háborút és ennek a világnak hatalmas vágy-hadserege ellen.” (Shakespeare.)

Gyönyörű nyárvégi nap, a legkedveltebb látóhatár előtt, szeretteink között, s mégis a szerencsétlenség mélyén tudni magunkat, vagy inkább érezni, hogy lassan, megállás nélkül elmerülünk, lehúz az elkövetkezendő, a már jelenlévő események örvénye.

Retz ezt mondja Richelieu bíbornokról: „Elég vallásos volt a világ számára.” Én túl vallásos vagyok a világ számára és túl világias a vallás számára.

Madame de Longueville megtérésével kapcsolatban Retznek a következő szörnyű szava van, melynek mérge azonnal felszívódik ereimbe: „A Kegyelem felépítette azt, amit a világ nem tudott visszaadni neki.” Szeretném, Istenem, ha nem tartoznék Neked semmivel az emberi síkon. Bárcsak ne lennék szemedben az a szegény, akit a gazda visszautasít, mert már adtak neki.

Milyen hitetlen merészség, hogy X-nek írok. Igazságtalan levelemben felfedem előtte, hogy tudtán kívül felhasználja Krisztust s így húzza magához az embereket, hogy kötelezi Istent: közvetítsen a teremtmények között és közte. X — írom a levélben — kutyához hasonlít, aki saját számlájára vadászik és aki túlságosan hosszú ideig tartja fogai közt a foglyot.

A világ sorsa forog. Repedések tűnnek fel, elárulják a belső munkát, Európa felbomlását. De az ember hiába öregszik, nem hajtja el azt a terhet, melyet nem oszt meg senkivel, amelyet világrajóttától kezdve hurcol. Napjában többször is ledobja az árok szélére, rádől, csukott szemmel, összeszorított ajakkal. Minden lény megrögzített, mozdulatlan.

Semmiségünk ment meg bennünket. Attól félsz, hogy műved megmérgezi a szíveket. De műved semmi: kibújsz az igazságszolgáltatás alól, mert észre sem vesznek.

Ahhoz, hogy felfedjenek bennünket, a szeretet szemére lenne szükség. Csak a szeretet fog észrevenni minket.

Félek attól a kortól, melyet X ír le, amikor a szív magánya már nem kínozza az embert, attól a szörnyű kortól, amikor — ő ezt állítja — a testi vágy minden gyöngeséget lehánt magáról.

Just Béla fordítása

RÓNAY GYÖRGY:

BOMBAVETŐK

Éjfél előtt, éjfél előtt
megjelennek a bombavetők,
villan a csápjuk, a szárnyuk ezüst,
lobban utánuk a fekete füst,
szemük világít, mint a foszfor,
mert így tanulták a mágusoktól,
akik a szörnyeket idomítják
és pítizni és repülni tanítják
és tanítják, hogy ölni kell,
ha nem elég az eledel
s az eledel nem lehet soha sok,
így hirdetik a mágusok.

Éjfél után, éjfél után
alszik a város oly bután,
ahogy a halottak alszanak
két méter mélyen a föld alatt,
az autóbusz recés talpaival
hever, mint tóban a bölcs bivaly,
humoros orrát mint a daxli
egy házfalhoz nyomja a taxi
s az emberek is csendesen
alusznek mind a menhelyen,
sárgán, kéken, zölden, lilán,
mint egy farsangi bál után
és nem fejti többé senki meg azt,
hogy arcuk arcuk-e vagy csak a maszk.

És fönt a sűrű levegőt
vigan szelik a bombavetők,
lomhán röpködnek, jóllakottan
odvuk felé a távolokban
s csak akkor adnak bölgve jelet,
mikor a barna hegyek felett
szembetalálkoznak velük
testvérkéik, a dögkeselyük.

1937 december 10.

FODOR JÓZSEF:

VERSEK

ÓDA A MINDENHEZ

Egyetlen csodálatosságú, állj ma elém,
S ámulass! túl a rejtő, szürkítő napokon,
Életnek örök, tiszta vonalai,
Teremtett és teremtdő, büszke világ!

Hegy, mely kiugrasz, völgy, ami andalítón
Lejtesz, rengő fák, levelek és a föld
Édesillatú keble, puha avar,
S tovább, a gyér s nagyfüves, marhaillatú mezők.

Mezők, és arra túl, az ünnepi,
Döböntő városok üteme, mély, szívremegtető
Harangok kongása, sűrített erők,
Emberlétek forró, drága közele, dús áramok.

Városok, miknek ereje elfut a tengerekig,
Hol kontinenseket rengetve száll a hullám-elem,
Mint kikötött hajót ringat a víz: s fönt, mely befödi —
Rettenetes, egyforma, fényes, végtelen ég.

Ég, mi az emberi játékra ráterül,
Melyben születnek s elzajognak a századok,
Mint istentisztelet rendje, s mely — mint templom ünnep
után —
Ha elhal is az ember, ilyen lesz: hideg, nyugodt.

Végtelen, nevezhetetlen! és szemben vele: Te
Földi világ, erők múló formája: de nekünk
Minden: mert mi megjelenik, azt láthatja csupán,
Semmiben úszván, tárgyak bús deszkáit fogó szemünk.

Erők múltó harca, tarka és édes világ,
Végtelen törekvés, hevek vizsálya, rossz és a jó,
Öröm és bánat, földi törekvés, kicsi napok
Megszálltjai, s a Mindenbe néző, csöndes, nagy szellemek.

Te roppant játék, a mindennek vágya, kínja, öröme
A múltó testben, kielégíthetetlen, forró-bolond-végtelen
Rohanás minden percben, s az új meg új,
Gazdagság villanása a létben, te, gyűlölt és kívánt!

Egyetlen, nagy, és ámultható, büszke, örök,
Tettek önkívületét reszketve álmodó —
És fel-fel riadón nézve magad, furcsa-döbbenőn,
Eszméleted bús, nagy szemén: ki én vagyok!

VIHARELŐTT

Micsoda mondhatatlan vajudás
Feszül a nem-látható-távolú térben,
Fel nem törhetőn, mint kit iszonyú kín
Elhamvasztó tébolya fojtogat,
S könnyíteni terhein
Nem talál szavakat!

A fa reszketve csapkod, lefogott
Szájú kínzottnak karjaiként; az égnek
Mélye elfojtottan hörg és hevül,
S meggyötrött homlokáról cseppre csepp
Hull. Oh, átok rág a világon belül,
Szörnyű seb!

Ami iszony, ma mind benne sajog
A létben: s minden világ-ótai láz most
Megért s vehét veti! A végső idő
Készül. Üvöltő port hasogat
A szél: s én kifehérült szájjal a halált lesem
A nyögő ég alatt.

Fodor József

ERDŐS JENŐ:

SZABADOK ÉS SZOLGÁK A LÁPON*

Megírta Krúdy Gyula, hogy Szatmár vármegye kisnemesország. Innen kutatta ki néhai ármáliskutatásban elszenderült Nagy Iván a legtöbb nemes embert. Korhadt kiskapukban pipászó mellett gyakran vitáztak arról, hogy az ősi magyar alkotmány szerint minden nemes egyenrangú a királlyal, tehát tyukodi emberből is lehetne király. Eldugott fűzesek és lankások alatt megbújt édeni falvacskákban ama nevezetes Nótárius meg-megújult alakban járkál, a bajsok Bocskay vagy Esze Tamás varjúszárny ívű bajuszának alakzata példájára kacskaringóznak s a könnyező Krisztust formáló macskamézgás százados szilvafák aromás gyümölcsén és a csószók pergamentes arcán egyaránt történelmi a redőzet. Nem bájtalan és semmiesetre sem mérettelen szegénység, a lápok lecsapolása után megváltozott élettér, nyírfák, akácok, szilvafák levendulaszagú országában szikár, ordasinú, hallgatag, kistermetű férfiak — de a vérük arany fonala a honfoglalásig visszavissza s annyi szennyeződés után ma is jellegzetesen zubog szíjas falú ereikben, makacsul küzdve a rettenetes mézrögöcskéikkel, melyeket munka és öregkor szaporít. Drágalátos patrióta hangulat fog itt el, ahol Kölcsey zsalugáttere alatt a „fecsegő nyírfák ezüst pecsétviaszkat ütnek üvegzöld leveleikre” azóta is, ma is, minden tavasszal s a Túr partján, Kölcse alatt a búsképű öreg fűzek „hosszú ujjaikra finom zöld csipkét szednek” mindenkori kikeletkor.

*

Titokzatos, ismeretlen ország ez a „kisnemesek országa” —: egy időtlen életstílust alakított ki vele az idő és táj, az életmegélésének soha már meg nem ismétlődő módját; múzeumi rekvizitumai vannak már csak; hogy az olvasó igényeiket és eszményeiket valahogy megérthesse, el kell kalauzolnom kiegészítését legalább a XVIII. századig.

*

Amikor Csokonai „félig harmatos Linnéje” mellett Fa-

* Másfélévszázad előtti világot rajzol ebben a kis írásban a nagytehetségű fiatal szerző, egy elsüllyedt tiszántúli, parciumi kultúra gyökereire emlékezik. Írása oly tanulságos és figyelmetérdemlő nekünk, magyar katolikusoknak is, hogy a Vigilia hasábjain közljük a nagyobb tanulmány multbanézó részét.

zekas Mihályt látogatja, Földi Jánossal bolyong a hadházi szőlők közt s a Basahalmától Csurgóig kergeti az álmait: Szatmár megye hatvanezer holdján őskori szörnnyetegként hempereg az ecsedi láp buja vízőzöne s még bujább növényi és állati vegetációja. Partjait kicsipkézi köröskörül a sok apró falu: úgy keletkeznek, mint a láp egy száraz zsombékján a hangyaboly, kihasználva a partközeli szárazföld stabil szegénységét s a láp labilis, de változatos gazdagságát egyformán. A Szamos, Túr, Tisza közt pedig diófaerdők, vízparti gyümölcsösök veszik körül az emberi településeket. E szárazabb vidék szemes terményeit szárazmalmok, kelepelő vizimalmok még ugyanazzal a szinte szakrális áhítattal darálják, mint mikor az emberi kéz dédelgető mozdulatai primitív eszközzel készítették izes kenyérré. Mert itt is frugális színezetű a táplálkozás, mint az ecsedi láp körül, de csak az ecsedi láp nyújtott erre valóban bő lehetőséget. Tavasszal, nyáron, ősszel és télen kiapadhatatlan életforrás a gyűjtögető életmód számára. Kora kikeletkor kicsapják a szűz gulyákat a láp szigeteire; ott legelnek és híznak a partokon és a sekélyeken, az apró halakon és csigákon, amit szárazon hagyott számukra a nyáron visszábbhúzó víz. Igaz, hogy a lápi miljó nem egészséges a sok hideglelést terjesztő szúnyog és a kigőzölgések miatt, de hozzászokik az emberi konstitúció. Ez adja meg a süppedékes, útvészto mocsár mellett az ecsedi Sárvár legbiztosabb védelmét, meg az annopheles szúnyog. A községek itt egyébként sem túlságosan harciasak; meg lehet figyelni, hogy határaik is a legkisebb ellenállás irányába, a láp felé terjeszkednek, mint pl. Porcsalma, Csaholyi Sebestyén eredeti telepítési helyéről. Csak „goroncokat” „hódítanak meg” rideg gulyákkal, szelid égresek alatt alapítanak szorgos méhtartományokat; a harmatkása termését szedik meg, ezt az ingyen frugális ételt, a parázs sulymot és a gyékény zsenge csiráját. Csak a halakat és nyüzsgő csíkokat tulajdonítják el a víztől, a buja füveket kaszálják meg. A kemény aratásnak is meg van itt a párja; a téli nádszüret éppen olyan folyamatos, elszánt munkalendületet követel, mint a bánáti kánikulás búzaaratás. A farkasordító januárban, amikor már „rűfög” a szép citromsárgára ért nád, hosszú sorokban indulnak a havas templomok alól a bocskoros arató bandák a lápnak. Kint nem látják meg a gyönyörű képet; a súlyos fehér zuzmara lehúzza a pihés bugákat és alóluk virít a hajlékony nádvesszők karcsú sárga szára. A csirbe-csorba nádvágókkal, a garzsákkal nekiállnak a munkának. Nyakukba hull a zuzmara, de a Nyírségben s messzi vásárokon kévéjéért három krajcárt kapnak majd tavasszal, vagy négy-öt tojást s a hónapos munkaidő is nagy dolog a szegényembernek, amíg az „aratás” tart, habár egy nap alig lehet 160—170 kévét elérni. Abból a 800 kévéből, amit egy magyar hold ad, 3 pengőforint a gazdáé és 50—100 kéve garzsáncént. Nem verte le őket a lábukról a kemény hideg, vagy a szokatlan fürdő, ha beszakadt alattuk a jég, vagy ha gyenge tél ese-

tén derékig vízben állva kellett dolgozniuk: mert a nád éltető elemük volt. Kitarítottak keményen, hogy tavasszal legyen mivel megfedni a becsorgó háztetőt, kijavítani a kerítést, megpótolni a ritka fatüzelőt, csévelőcsőt készíteni a szövéshez, kútgárgyát, paticsfalat s legyen miből aszaló a szapora lápi szilvának, somnak.

És milyen pátriárkálisan szelid módozatokkal tettek szert — ha megkívánták — vadhúsrá! Az őszi ónozó esőben, amikor a tűzök szárnya megdermed, bekerítik a nagy falkákat és hazaterelik. Ónozó esőben a teletlő vadrucát is kézzel fogják meg.

A nád és gyékény, életük jelképe és hordozója, megsemmisül évenként. Kihajt, bugájuk kivirágzik, kibontja és elhordja a kóbor szél, beérnek s levágja őket a garzsa, vagy amivel nem bírnak meg, elhamvasztja tavasszal a tűz: de az életaspektus, amely a nád és gyékény segítségével kerekedik a világ fölé, ugyanaz marad. A kidolgozott kar ugyanazzal a nehézkes mozdulattal vezeti értelmes gyermekét az eklézsiák iskoláiba, mellyel nádat vág, kerítést csinál, szénát gyűjt. Ugyanazok a fürgén mozgó ujjak mutatják papsarjaiknak a nyugati egyetemeket, amelyek az ügyes gyékényszatyort Londra és Lutécia piacaira küldik. Az ecsedi várba visszatért prédikátorok ezek alatt a suttogó nádasok alatt exegálták a bibliát és gyakorolták a görögöt és hébert, és bár a debreceni kollégium fundamentuma (akár a sárospatakié) egy rendkívül kedvező és szerencsés történeti és kultúrtörténeti konstellációban kibontakozott protestáns demokrácia lendülete volt, fejlődelmek alapítványai tették még szilárdabbá: de emberanyagát, jórészt vidám és gyorskezü parasztgyerekeket, az ecsedi lóp vidéke és Szatmár megye adta, ahonnan a hitújítást követő századokban püspökök egész hada került a debreceni szuperintendensi székhelybe. Ez az emberanyag véreik évszázados és kényszerű intellektuális pihenése után az elszellemiesülésre, a mohó kulturális tájékozódásra hasonlíthatatlanul rugalmas és alakítható volt az akkor európai műveltségű és a kor tudományos színvonalán álló paptanárok arravaló kezén. Az ecsedi lóp népe a debreceni piacig elfuvarozta a temérdek halat és csíkot s eladták a debreceni civisnek. Különösen azok hozták ide eladni, ahelyett, hogy a közeli Nagykárolyba, Szatmárra, vagy Munkácsra vitték volna, akiknek a gyermekei a tizennégy kis szatmári falu és mezőváros gimnaziális rendszerű iskoláinak egyikéből értelmük jutalmaként az eklézsia vagy valamelyik jóltevő hittestvér-földesúr segítségével bekerültek az Alma Mater kebelébe. Ebben az időben ugyanis a XVII. és XVIII. században a kollégium — bármilyen jó édesanya volt is a tudományos nevelésben — növendékei testi alimentálásáról nemigen gondoskodott. S a tógátus diákok apái szekerem hozták fiaiknak óriási kőedényekben a kész ételt. Fiaiknak, akiknek tekintete ilyenkor már réggen Nyugatra, az egész Európa felett uralkodó szellemi demok-

rácia igézete felé fordult és tógátus korokra már jórészt be is kalandozták a híres egyetemeket Krakkótól Utrechtig és Franekeráig. Inkább rászoktak a tudós professzorok szellemi táplálékára; persze sokkal egészségesebb egyensúlyban, testiség és lelkeség sokkal emberibb összjátékában éltek, hogysen vértelen filozófiai spekulációkba merülve — ne várták volna nehezen a coetusok döngő lépcsőin ismerősen felhangzó nehézkes parasztlépteket és ne fogyasztották volna jó étvágyal a hazai töltött káposztát, az utánozhatatlanul elkészített csikos paszulyt, vagy az ingyenc harmatkását. S ilyen alkalmakkor, mikor az öreg gubás paraszt oldalt ült, csendben beszélgetve a hazaiakról s a coetus a dárdástól a szeniorig az óriás káposztás fazék körül jó étvágygal, mégis elgondolkozva pótolta a sok elmaradt ebédet: bizony még Melanchtonról és Descartesről is megfeledkeztek. Csak hallgatták, amikor az öreg halkán és kevés szóval tudomásukra hozta: az elemiben kiválasztott lány régen férjhez ment, van is már egy fia; a testvérbátyjuk a tavasszal esküdött; hogy letették a lápi bírót, mert rosszul számította ki a láp tetején úszó sziget teherbírását és leszakadt a legelni ráhajtott gulya s odaveszett a pásztor, mert éppen aludt, s csak a gulya úszott ki.

Az életformák ekkora közelsége, keveredése és érintkezése bizonyíték, — ha a kipoentirozódó jelenet magától is nem tanuskodnék róla — hogy nincs külön paraszt-kultúra és külön magas-kultúra, sőt ez az u. n. „parasztkultúra” az egyetemes emberi művelődés minden áramlatára önálló gesztusokkal felel, kiválasztva magából egy vékony kultúrateremtő elit-réteget, hiszen a kultúrateremtés minden osztályban egyformán ilyen kiválasztott néhány dolga csak. A szatmári parasztság vitalitását ezeken a descartizáló és parasztkáposztát fogyasztó diákokon lehet lemérni, mert általuk és bennük hordozta az egész nemzetre tartozó szellemi terheket. A tanuló fiak vakációk alatt paraszt környezetükben, vagy oda külségvezető intelligenciaként visszakerülve — a Kollégium európai kultúráját terjesztették, — viszont a Tantestület boltívei között egy permanens falu voltak.

Szinte két századon át valósággal fellegvára a Szamos, Túr, Tisza köze, az ecsedi láp vidéke és lápjai Érmellék a tiszántúli reformátusságnak. A privilégizált megye földsáncában, fölötte és részben ellenére, egy paraszti — papi — demokratikus hagyomány levegőjében viruló keresztény köztársaság hány demokratikus életpályát indított útnak a debreceni püspöki szék felé; hány paptanárt és professzort a debreceni, sárospataki, bécsi, londoni katedrák felé!

Az ecsedi várdomb tövibe tapadt apró jobbágykunyhókból, a győrteleki avarsánc mellől, a Nóboroda vizével körülkötözött ármális Nemes-Borzovárról, egyetlen uccájával a lăpbavésző Börvelyből, a mezőváros Gyarmatról úgy járták meg a szélrózsa nyugatra nyilaló irányába Európa egyetemeit ezek a peregrinus diákok, amilyen könnyedén a matolcsi

földvárból átsétált a várkatoná tunyogi kedveséhez. Ahogy a hadházi polgárhajdu beadja fiát egy kis deák szót tanulni, a debreceni „kolégyomba”, vagy a bodrogközi gazda a sárospatakiba — úgy tanulták ők Utrechtben, Krakkóban, Wittenbergában a szír, arám, szanszkrit nyelveket, — amilyen elszánással bogozta a busafejű hajdusüvölvény az első scholában a latin szintakszis szövevényeit. 140 évvel ezelőtt gimnázialis rendszerrel tanítottak 14 kisközségben és mezővárosban az egyetemet végzett paptanítók, — sőt Porcsalmán, Cengerben, Gyarmaton és Zsarolyánban egészen a szintaksziséig eljutottak. Náfődeles iskolákban a latin olvasók római úri-fiúcskájának viselt dolgai ejtették rabul a csillogó szemű és ragyogó értelmű magyar parasztyermekeket: ez a színes, távoli, kultúrált életforma ragadta őket egy jótékony társadalmi sznobizmus feltörekvő utain a szellemi arisztokrácia köztársasága felé.

*

Csodálatos azonban az, hogy itt egymástól eltérő és egymás fölött elsikló dimenziókban, csak néha sűrűlve egymást, — két élet folyt. Egyik a történelmi, az egzaktul kitapintható, tudományosan feltárt és konkretizálható élet, mely változó idők változatlan küzdelmeiben zajlott. Már a honfoglaló magyarok a láp kellős közepén találták a nagyjelentőségű ecsedi vizivár őst, a Sárvárt, melynek ingó fundamentuma a néphit szerint valami mocsári összörnyeteg háta lehetett, hiszen csak a halál és élet közt kifeszített bizonytalan bürüppallókon volt megközelíthető, jártas vezető segítségével. S ezek a lápi „ciceróné”-k az idegen, különösen a támadó szándékú idegen katoná elöl könnyen eltűntek, mint a lápi lidérc, egyszerre láthatatlanná váltak s rövid percek múlva az ingovány tetején elpattanó légbuborék jelezte, hogy az egykor kedélyes bécsi polgár, vallon, avagy sörkedvelő bajor zsoldos, az olasz föld forróvérű szülőtte utolsó lehellelével bűnös lelkét Isten kezeibe ajánlotta. A vizivárat nem tudták ugyan bevenni, addigra, akár volt vezetőjük, akár nem, elnyelte őket a láp, amely még olykor a falvakon sem könyörült a nép hite szerint, de amikor a kuruc-labanc világban a szatmár-németi vár német őrséggel volt megrakva, annál inkább megsarcolták az idevezető úton a falvakat, legközelebb a láphoz Porcsalmát, Tyukodot, Urát. Innen még be tudott húzódni a lakosság a lápba tehenével, barmával, egész házanépével, de nemigen menekülhetett dühük elől az Erdőhát szegény népe. „Mind török, mind magyar s öfelsége vitézeitől minémű károkat vallottunk, Isten tudja előszámlálni” — panaszzolják a láp védelméből már kieső nagykarolyiak is, köztük a kisiparos céhek ármális-nemes vargái. De ebben az időben, amikor a lápkörnyék legtörténelmibb napjai zajlottak, a Rákócziak át is helyezték az ecsedi vizivár bástyáit a mondabeli összörny bizonytalan hátáról cölöpkolosszusok mégis csak stabilabb alapjára. Télen a vizet

nem engedték körülötte befagyni, nyáron meg kopjanyélre szerelt kétélű kaszákkal tisztították és mélyítették környékén a vizet. Őt óriási bástya nyelte a roppant mennyiségű gabonát és termést, amit az őt vármegyére kiterjedő ecsedi uradalom birtokai és részjóságai beszolgáltattak, hogy fenntartsák a Báthoryaknak, Bethlen Gábornak, Rákócziaknak egyformán fontos főhadiszállást, hadműveleti manőverek bázisát, irányító erősségét és végső esetben menedékét. A nyersterményeket a kézi ipar kezdetleges eszközeivel helyben dolgozták fel. A lóp egyes áramlásosabb helyén a vizimalmokban és a vár udvarán a száraz malmokban állandóan járt a garat; a pékek kemencéje és a fegyverkészítők primitív kohója szünet nélkül füstölgött és szünet nélkül járt a tű, az ár és a dikics a vargák és szabók műhelyeiben, hogy legyen a hadbainduló katonáknak kenyér, ruha és fegyver. Az uradalmak birtoka jórésztben nemesi településekből kiszakított részjóság volt, minden községgel külön szerződés szabályozta az ecsedi urasághoz való viszonyt. A nyugati hűbériségnek milyen tarka magyar változatai bontakoztak ki a várbeli kisiparosak és a falvak szolgáltatásából: pl. a prédikátornak a méhrajok és búzakeresztek szerint szolgáltatott próventből, a disznórajok után járó pázsittizedből, a sátorosünnep tyúkajándékozásból, és a Szent György és Szent Mihály-napi köteles szolgáltatásokból. A kép bontakozik, csak legyen hozzá magyar önszemelésünk és fészkeljen szívünkben a hagyományok jóléltelmezett szeretete. A szilvaveréshez is egy rendkívül érdekes művelődés — és vallástörténeti hagyomány emléke kapcsolódik. Régen a református prédikátorok kongruájához tartozott a szilvafák terméséből „egy rázintás, két koppintás” —: azaz a tiszteletes úr saját igehirdető és ároni áldást osztogató kezével megragadhatta a fát — egyszer teljes erejéből megrázhatta, kétszer csizmája patkósarkával belerúghatott; amennyi lehullt, annyi volt az övé. Micsoda megragadó bibliai szegénysége a korai protestantizmusnak! A prédikátor, akinek a tizedik kereszt búza, hat boglya lápi széna, szekér fa és köböl búza, meg „egy rázintás, két koppintás” szilva a fizetése... A debreceni Kollégiumból kiküldött publicus (segédtanító) praeceptor, aki sörfőzésen él és „vakációs csirkét” kap tanítványai után...! Ó-testamentomi szegénységű léviták és kántorok! — Ezeket a különös alakokon tudjuk lemérni a XVI. és XVII. századi protestantizmus erejét és hatását. Itt, az ecsedi lóp szívében, éppúgy, mint a kálvinista Rómában. Így tartották a lápiak a debreceni Kollégium tanulóit hallal és csikkal és így keletkezett valósággal a Bodroghöz zombokjain a sárospataki főiskola, szerves kapcsolatban Nyugattal is, — egy állandó szellemi csereviszonyban a protestáns egyetemekkel.

Parasztság és középosztály, népbe gyökerezett magyarság és magas műveltség, őstermelés és szellemi munka, társadalmi és szellemi demokrácia remek szintézise így született az ap-

ró szatmári falvak lankái alatt. Ma már a prédikátorok utó-
dai nemigen járnak el a szilva-szedés és lekvárfőzők epikus
zamatú alkalmaira — még kevésbé kapnak tizedet a dör-
zsölőkön a jól kitaposott puha kender-szöszből.

*

Multunknak mára tanulsággal bátorító szeretete irányítja
szemünket arra a másik életre, mely itt az előbbivel párhuz-
amosan folyt, hogy annak is összefoglaljuk röviden princi-
piumait.

Ebben a láp buja növényi vegetációja volt az élet terje-
delme, lehetősége és körül bezáró határa. A honfoglalás előtt
évezredekkel és utána évszázadokkal a lápi szabad népek fel-
fejtett életstílusa ifajfelettien azonos volt, mert ugyanaz a
nád, gyékény, sás, sarjú, égreserdő, harmatkása, sulyom, vizi-
madársereg, millió halfajta segítette életét; áradás, ingovány,
nádi csikasz, mérges kigőzölgés, maláriás szúnyog determi-
nálta a természet fölő kerekedését, védekezését, asszimiláció-
ját, testalkatát, lélekkatát. A lápszél keskeny sávján, az ára-
dáshordta iszapon buján tenyészett a nád és a sás, de azt le-
legelte, letaposta, feltúrta a gulya és a konda, s helyét lassan
finom és kövér fűlegelő foglalta el. A zombékokat átfurdalta
a csiga és a giliszta után kutató disznó, az emberi kéz s az
eke meg kitisztogatta: így keletkezett, először csak nadrág-
szíjnyi pászmákon, szántóföld is. A rajta folyó minimális szem-
termelés egészítette ki a gyűjtögető életmód kedvezményeit
és egy alacsony szinten stabilizálta az életet kiváltságosnak és
jobbágyinak egyformán. Primitív kereskedelmüket a gyűrűs
zsidó, a meszes oláh és a gácsországi posztós bonyolította le.
A kismemes fuvarosok szállították az egyetlen piacra, Szat-
márnémetibe termelvényeiket s onnan ment Bécsbe és csak
Bécsen keresztül tovább Nyugat felé.

*

Mialatt az ecsedi láp környékén a fent vázolt, jellegzete-
sen magyar sorsnyomás alatt a történelemben és a történel-
men kívül két élet folyik: itt, a háromfolyó közében óriási
lankák áttetsző homályában diófaerdők levendulaszagú mélyé-
ben, nyárvégi estéken áll a lekvárkavaró, a földbevéajt pázsit-
katlanokban.

Legények, leányok szerelemre gondolnak csillagfeljötte-
kor a fővő lekvár édes illatáról s a szag messziligő pántliká-
jában elindulva az éjszaka labirintusain át egymásra találnak
a kavarókban, mint Thezeusz és Ariadne. Csillagpor hull a
lekvárba, tartják s csikos ponyvából szárnyéket húznak fölé
féloldalasan s aláhúzódnak. Vetnek a tűzre, csendes egyenle-
tességgel mozgatják a kavargó rudat s időnkint a háziasszony
belekavar a fortyogó lekvárba, leszedi rózsaszín habját s az

édes és illatos vörösbarna ciberében visszatükröznek a csillogok.

Thezeusz és Ariadne, magyarul Tündér Ilona és Árgirus királyfi, üszöszemű parasztleányok és meggondolt legények képeben a szöszdörzsölőkben is rátalál egymásra ilyenkor. Puhítják az éles kenderszálakat, legyen miből vőlegénykendőt és lepedőt fonni-szőni a téli kalákákon. Hajtják a nyikorgó ázsiai tákolmányt, a szösz sirva puhul a dörzsölő kemény bordái között. Nemigen dalolgatnak, inkább beszélgetnek.

Nappal látástól vakulásig folyik a munka, mert „az élet itt nem móka és nem talány”: nagyobb arányú, szemtermeléses földművelés egészíti ki a folyóvizek és óslankások természetes helyzeti előnyeit, a hal és gyümölcs szinte ingyen ajándékát.

*

E sorok írója, Krúdy Gyula unokájaként, csak emlékezik a multra s bár a dohogó ítéletmondás vérében van, hiszen a Peleskei Nótárius sarjadéka, mégsem olyan merész, — őse példájára, aki nehézkes kézzel merev magyar szavak mérlegnyelvén ázsiai határozottsággal játszott s mondott megfellebbezhetetlen verdiktet elevenek és holtak felett, haladás és retrográdság, keletiség és nyugatiság bonyolult kérdéseiben — hogy a szatmárberegi parasztság életében az általános magyar élet ítéletét olvassa le. A lápi temetők ős bánatán, méhdongásos lankák nótáján merengeni lehet csak, mint zsindeyes templomokban a Szenczi Molnár Albert ódon zsoltárainak ódon kottáján. Elveszett községek harangja szól itt dombok és lápok alól: vádolnak bennünket. Vádjaikat elháríthatjuk fejünk felől — török hordára, német őrsegre, világ-válságára, országos voltunkra a megcsonkítottságban. De az élő falvak harangjai is vádolnak. A szatmári tömegsors megszállotta a harangok szívegyökerét. Hogy egyáltalán vannak még, a református eklézsiák omladozó gót cintermeiben basszus hangúak, a görög katolikus plébániákon csengő szoprán szeráfi csengettyűszavak: az egyszerűbb, együttes múlt emléke. Harmóniájuk a múlton át int — az egymásratalálás újabb, mai korszerűbb érvényre emelése. Az ecsedi láp nádasai suttogó csöndjében, nádi verebek ordenaré csiripelése közt, farkasok távoli nyüszítését hallgatva fordítottak sok-sok bibliai levelet protestáns erdélyi fejedelmek jóvoltából, kedves vendégként katolikus teológusok. A láp csipkés partjain köröskörül kalvinista falvak. Jó volna jelképként nézni rájuk mai időkben is!

Erdős Jenő

VÉGH GYÖRGY:

VERSEK

ANNA KOVALCZE

Tegnap, mikor Anninak írni akartam,
eszembe jutottál édesanyám, jaj,
eszembe jutott a neved, te is Anna
vagy, édesapám szemefénye, anyácskám.
Bár nem te tanítottál meg e nyelvre,
figyeld a fiad dadogó szavait és
hallgasd türelemmel az égi hazában,
hol nincs magyar és nincs morva: csak ember.
Már nem tipegek, mint egykor öledben,
de kellene néha a simogatásod,
szoknyádba fogódní szeretne fiad.

Húsz éve halott vagy, Anna Kovalcze,
húsz éve emészti apámat a téboly,
még él az apám, pedig árva vagyok már:
nincs otthonom és haza nincs hova menjek.
Lásd, így vagyok én, ki talán sose látom
a Morva vizét, s magyarul dadogok csak,
így várom az őszt, a tavaszt s a halált is.
De áldalak édesanyám, hogy a véred,
a lomha cseh vér a Dunához elúzótt
s útjába kerültél édesapámnak.

EGYÜGYŰ SZERELMES ÉVŐDÉS

Ha szeretnél, kócos volnál,
talán bizony meg is hálnál,
ha meghalnál, siratnálak,
temetetlen nem hagynálak.

De a hajad sose lompos;
karcsú kezed mindig gondos,
fürtjeidet igazítja:
szerelmünket meglazítja.

Ha szeretnél, elkergetnél,
magad mellett sose túrnél,
ha nem túrnél, siránkoznék,
talán el is haláloznék.

De te megtűrsz magad mellett,
tetszik néked, hogy szeretlek;
ezzel aztán szerelmemet
tán örökre elkergeted.

Ha szeretnél, verset írnál,
szerelmemben nem is bíznaál,
ha nem bíznaál, megvetnélek
s nagyon-nagyon szeretnélek.

De te nem írsz sose verset,
hogy dicsőíts: nincs is merszed,
pedig ebből az a hasznod:
szerelmemet elriasztod.

Ha elúzó: visszatérek,
ha marasztalsz: útra kélek,
ha azt mondd: nem szeretlek,
én annál jobban szeretlek.

Szítsál bennem vidám kedvet,
hogy örömem leljem benned;
Anne-Marie, megkérnélek:
vigyázz reám, amíg élek.

DEMÉNY JÁNOS:

PAX HUNGARICA

Kászonyi Ferenc német nyelven megjelent érdekes és kitűnő munkájában („Rassenverwandschaft der Donauvölker”) olvashatjuk, hogy a dunai népeknél a klasszikus eszmény ugyanaz: a „turáni úr”, mely mindenütt iránytmutató, utánzásra méltó ideál. Az állami ideál, a misztikus összekötő erő, mindeme népeknél az ázsiai és európai hun államokban gyökerezik.

Miután ez a hun gyökér a magyarságban a legelevenebb: fajilag és történelmileg elkötelezett a dunai népek vezérlésére.

De egyes keleteurópai népek, szlovákok, románok, horvátok, szerbek, nemzeti létré emelkedtek, — ezeknek kisebbségi sorba visszavetése imperializmus lenne részünkről. Nekünk kell tehát a kultúra, lélek és szellem erejében olyan magas birodalmi és emberi ideológiáig emelkednünk, amely e népek friss szellemi elitjében már nem fogja az *elnyomatás* érzetét kelteni, hanem a felszabadulás magasabb lát- és létkörébe von.

Mással: nem a magyarságnak kell visszanyomni ezeket a nemzetté vált népeket (ily természetellenes bűnököt a történelem nagyon megbosszul), hanem a magyarságnak kell felemelkednie olyan magas horizontra, ahol e népek mesterseges szorítás nélkül is *kisebbségi relációba* kerülnek.

Minden európai nép fajilag bonyolult rasszkonglomerátum, rasszmozaik, melyet a történelem ideges ujjai kevernek. Egy keleteurópai nép: a belőle kielemezett rasszok aránya. A *vezérelemek* — Kászonyi szerint — minden dunai népnél a különböző nevek alatt föllépő hun rasszelemek, melyek ha leszorulnak, az illető nép birodalmának hanyatlásával kell számot vetni. A különböző népek *passzív népelemei* pedig korrelációjukban oly erős hasonlóságot mutatnak, hogy az egyes népek általában — antropológiailag, népiségben és kultúrában szinte közelebb állnak egymáshoz, mint egyazon népben a különböző típusok.

A vezérelemek életformájukat szükségszerűen rákényszerítik a passzív népelemekre, állami és kulturális keretet nyújtanak. Itt — a fajok eme darwini harcában — nincs „*kisebbségi reláció*”. S hogy teljes „*elnyomás*” érvényesüljön: a nyelvi határokat kell lazítani. Egy türk fajú magyar, bulgár és horvát nem értik egymás nyelvét, s mégis a szó szoros értelmében testvérek.

Itt azonban a dolgok eltűnnek a szemünk elől, a lélek mélytengeri korállvilágban: egy emberegység is több rasszból alakulhat, ott is küzdelem zajlik, mondják „valaki küzd a természetével”, de több természet is dülhat bennünk.

Világosabb eset, mikor egy nép vezéreleme egy kisebb-ségi nép egyedét szippantja magához. Olyan egyed, aki rasszában a befogadó nép vezéreleméhez áll közel, míg elhagyott népében passzív népelemként szerepelt. A nagy magyar zsenik kitűnően példázzák ezt — Hunyaditól Petőfiig. Itt merülhet fel az a gondolat: vajjon tényleg „idegen származásúak” ők? Főületes és közeli számítás szerint azok. Am százados mértékkel mérve a vázolt perspektíva után azt is állíthatnók, hogy visszataláltak.

Csakhogy szabad-e elvágni ilyen visszatalálások jövőbeli útját, legalább is még nehezebbé tenni?

Van tehát egy szélesebb, egész Keleteurópa térségeit átható magyar fajiság. Ma nehezen lélezkzik egy szűk faji gondolat átkos bilincseiben, de lesznek szabadítók! Bizonyos, hogy nyelvében él a nemzet és lélekben. De a lélek önmagában csak a halhatatlanság eszköze, a halandó történelem határait és fundamentumát a tér és vér anyagi valósága jelöli ki az időben. Bizonyos tehát az is, hogy egy, a mainál mélyebb és szélesebb alapu faji visszatalálásnak jövőben is folyó természetes, „automatikus” működéséhez kell a keleteurópai térség magyar centralizálása.

A nyelvi kérdésre vonatkozólag: Nyugateurópa viszonylagos nyelvi homogenitása (egységes német, francia, angol, olasz tömbök) fordított arányban áll viszonylagos faji heterogeneitással. Amennyivel egységesebb tömbök alakultak ki nyugaton nyelvilag, annál mozaikszerűbb a faji összetétel. Keleteurópában épp fordítva: a nyelv-bábel fordított arányban áll a faji egységgel: egy türk életforma (faji életideál) keretében kivirágzó rasszdialektusokkal.

Az új magyar alkotók közül Ady, Szabó Dezső, Bartók, Németh László, Féja Géza és József Attila kötötte le magát egy, a nemzeti korlátokon túlnövő magyar birodalmi gondolat mellett, — a magyar szellem és alkat felszabadító fuvallatát és védő várát megjelentve Keleteurópa didergő kis népeinek, melyekkel sok évszázados kulturális és vérségi kapcsolat fűz egybe minket.

Figyelemre méltó, hogy ezt a keleteurópai hitet elsősorban protestáns kultúráju géniuszok hirdetik. Miért van ez így?

Fentebb kifejtett elgondolás nem egyezik egyik nagy magyar protestáns alkotó keleteurópai elgondolásával sem, az ő elgondolásaik csupán kiindulópontul szolgáltak. Maga az elképzelés a magyar protestáns szellem faji logikája alapján épült föl, — az adott katolikus univerzalisztikus eszme teljes figyelmen kívül hagyásával.

Mert mind ez a keleteurópai faji gondolatfuttatás alulról való felépítése annak, ami az eszmék értékrendszerében fölül van készen, történetileg kipróbáltan s a katolikus géniuszoktól elfogadottan: a középkori univerzalizitás.

A reformáció a nemzeti szellem ébresztője. Csak természetes tehát, hogy a keleteurópai gondolatot a faji és pogány magyar ideológiából jövő, de egy katolikus univerzalizmust a korfordulón megérző protestáns alkotók hirdetik, — kevesebb világlátással, mint hévvel-szenvedéllyel.

Amennyiben a magyarság más népek kisebbségi életformába keretezése révén egész Európának új, teremtő életformát adhat, a Keleteurópa-gondolat ennek csak szerényebb megvalósulási formája, alacsonyabb létfokú stációja, protestáns faji sik, mely alá a katolikus univerzalizmus feltörő útjai szorultak.

Láttuk: miként jut el a magyar protestáns szellem faji szorongása az univerzalizmus égtájaihoz.

De lássuk: a katolikus szellem miként jut le az univerzalizmusból a magyar sors-zónákba?

Legutóbb a legnagyobb élő történetírónk, a mélyen katolikus kultúrájú Szeffű Gyula hallatta hangját a keleteurópai kérdésben: „A Dunatáj szellemi egységé”-ben lényeges ellenvetései e gondolat időszerűsége ellen: hogy a szomszéd népek uralkodó társadalmi osztályai ezt „nem akarják” s a magyar szellemben sincs komoly érdeklődés ilyen gondolatok iránt.

Természetes, hogy amíg nálunk nem általános ez a gondolat, addig nincs minnek s mivel hatni a körülöttünk élő népekre. S hogy az egész magyar szellemben még nem általános a komoly érdeklődés, ezért csak a rosszindulat tehetné felelőssé épp a legnagyobb élő történetírónkat, hiszen Szeffű e cikkének sorait azzal a gondolattal zárja, hogy „Népek szellemi egymásratalálása hosszú, kemény munkát kívánna a határon innen és túl, s ha sikerülne egyszer, Európa történetében egészen új fejezetet jelentene.”

Valóban, erre a hosszú, kemény munkára kell felkészülnünk, erkölcsi életünk tartalmává tenni ezt a gondolatot, mert ezzel a tettel Európa története új fejezetének vagyunk tevékeny részesei, egy új, szebb, jobb és boldogabb Európának a magyarságban s a magyarságnak — Európában.

Kétségtelen, Szeffű nem ebben a cikkében járult hozzá ennek a kultúrának ideológiai építéséhez, ez a cikk nem tette sarkaló, hanem leverően realizisztikus, magunk hitének erősségét ellenőrző. Én most egy ötéve írt cikkére gondolok, mely a Dunatáj szellemi egységét az ugyancsak rideg tények világában, de mélyebb alapokról indulva, hittel hirdeti. „A magyarság és kisebbségei a középkorban” c. tanulmány gondolatai sokkal inkább inkább méltók a legnagyobb modern magyar történészhez. A keleteurópai eszme fundamentumai lehetnek, szinte ideológiai gránitalapok.

„Őstörténetünk kétségtelenül megállapítja, hogy a finn-ugor eredetű magyar törzsek türk eredetű más törzsekkel egyesültek, s ebből a konglomerátumból született meg az immár tiszta türk műveltségű magyar nép. Ha tehát azt a magatartást akarjuk vizsgálni,

melyet kezdettől fogva tanúsítottunk más népekkel szemben, akkor azon formákat kell ismernünk, melyek a türk népek egymásközi érintkezésére jellemzőek.“

„Ezek a türk népek, akiknek ősei közé tartoztak a hunok s akiknek szomorú csökevényei Szibéria mai tatárjai, kirgizei, a magyarság kialakulása idején már ezer esztendő óta nyargaltak fel s alá az eurázsiai síkságon és környező hegyein, az Altáji-hegvségtől a Kárpátokig. *Távolabbi rokonaikkal, a mongolokkal együtt leszármazó azon ősi, történelemelőtti népeknek, melyek először szelídítettek állatokat és először fejlesztették ki a marhatartás szükségleteiből a patriarchális „nagy családot”, a megszervezett állam, a hódító fejedelemség és abszolutizmus ősi formáját.* Ezek a mérhetetlen nagy gulyákat és méneseket hajtó lovas pásztornépek nomád vagy fél-nomád állapotban barangoltak a végtelen síkságon, s hogy szét ne szóródjanak, hogy az ellenséges, idegen törzsek meg ne bontsák soraikat és hogy — nem utolsó sorban — az állattartáshoz szükséges munkák is rendben és állandóan folyjanak, ezért volt szükségük erős központi hatalomra. *Altától Dzsingiszkhánig és Tamerlánig s onnan tovább az iszlámvallású török szultánokig a népekre nehezedő abszolút uralkodói hatalmak természetes következményei voltak a lovas-nomád-pásztor kultúrkör gazdasági és társadalmi berendezéseknek: erős kézben összefogott vezetésre szüksége volt a népek egész során uralkodó hun- és tatárbirodalmaknak csakúgy, mint a néhány családot s annak nomád marhatenyáztetését magában foglaló kirgiz egységnek, az „aul“-nak.“*

„De a központosított kormányhatalmon kívül még egy jellegzetes közös tulajdonsága van minden ily eurázsiai lovas nomád népnek, s ez szintén a kezdetbeli gazdasági viszonyok következménye. *Család, nagycsalád és aul eredetileg közös leszármazás alapján kapcsolta egybe az embereket, a vérségi kapocs kizárólagosságát azonban mindegyre megtörte a gazdasági szükségesség: a nagycsalád vagy aul vezetője, véne, patriarchája sikerrel gyarapította állatállományát, elvévén oly családok vagyonát, melyek útjába kerültek s győnébbeknek bizonyultak; a szaporulat őrzésére, hajtsására, kezelésére szívesen befogadott közösségébe ajánlkozó szolgákat, más családok vagy törzsek elszakadt, egyedülmaradt tagjait, akik szolgálatba állva, az aul vagy immár törzs vagy nemzetség fegyveres pásztoraiknak számát szaporították.“*

„A külsőséges csatlakozás hasonló esetei mentek végbe nagyban is, amikor már sok-sok aulból álló törzsek vagy népek indultak el zsákmányolásra, új puszták megszerzésére, s azon népek meghódítására, melyek e pusztákat eddig birtokolták. *A győzelmes nép alávetette magának a leggyőzöttet anélkül azonban, hogy akár sajátmágának, akár a másiknak belső társadalmi berendezéséhez hozzányúlt volna.“*

„A türk hódítás és uralom tehát valósággal kisebbségfenntartó volt, s kétségtelen, hogy a magyarok vándorlásaik során az uralomnak ezt a fajtáját tanulták el saját, gyakran változó uraiktól és gyakorolták utóbb hódításaik közben.“

„A középkori keresztény monarchia, melynek elveit Szent István átültette, egészen más alapokon, mint a türk berendezés, de ugyanoly kezelést fejlesztette ki az alávetett népeknek, mint amit a magyarok már magukkal hoztak.“

„A kisebbségi nyomornak az a zónája, mely manapság a Keleti-tengertől, a balti államoktól vonul Délnek, porosz, német, len-

gyel, cseh területen át a Balkán-félszigetre, a középkorban északról délnek haladva sokkal rövidebb volt, mert a Kárpátoknál megszakította a magyar királyság, melynek hatalmi körében, *nemcsak a szoros értelemben vett Magyarországon, hanem a balkáni csatolt tartományokban is* nemzetiségi béke honolt.“

...„A magyar középkor a kisebbségek aranykora“...

— „Pax Hungarica“ —

Szekffű nagystílusú koncepciója tulajdonképpen egy türk jellegű, természetünkbe szőtt „észjárás” igazol, melynek életformáló távlata a katolikus univerzalizmussal rokon. Az egyik sorsfordulata a másikat sújtja vagy emeli, kezét kézbe téve gyászolnak vagy tündökölnek.

Volt egy idő, mikor a legnagyobb tehetségű s legfiatalabb keleteurópai szellem: *Németh László*, a legnagyobb magyar katolikus történetíró: Szekffű Gyula felé nyújtotta kezét. Az ő kézzszorításuk is könnyebbé tette annak a mai magyar szintetikus látásnak megkísérlését, melyet a *VIGILIA Fehér Buda* cím alatt közöl.

Szükségszerű, hogy tudatában legyünk: a magyarság tragikus Szent István-Koppány, Széchenyi-Kossuth ellentéte ma sem szűnt meg. De ma már legalább ismerjük a történeti magyar műveltségfókuszokat s tudjuk: „e végletek egymástól oly élesen elkülönülő szellemi termékei időjárástól szimbolikus értékeké válnak s késő korok tudatában egymást színezve keresik és el is érik az összebékülést” (Horváth János).

Am ezt nemcsak a régi, a *honnan-mitoszok* világában kell így érezni s látni, de a jövőt építő, új, *hová-mitoszoknál* is. Így láttam én is. Elismertem a nagy protestáns alkotókat, keleteurópai hitüket, mert mindennél biztosabb bázis volt nekem a legnagyobb modern magyar katolikus *apostol*: Prohászka Ottokár, a legnagyobb modern magyar katolikus *költő*: Babits, a *zeneköltő* Kodály s a *történetíró* Szekffű, — akiket a nagy protestáns szellemű alkotók keleteurópaiságával szemben „új középkori” szellemeknek kereszteltem. A keleteurópaiság és újközépkoriság szintézisében pedig a középkori valóságok lehetőségei feszülnek.

Ezt a hallatlan utópiát én igenis Bartók és Kodály zene-költészetéből hallottam ki. Ennek az említett egységnek eszmei konstrukciójáért vívott kibontakozásban (melynek harmóniáját eleddig Szekffűben láttam egyszer-egyszer összpontosítva) Bartók és Kodály mély kor- és sorstárs mivolta volt útmutatóm. Az ők egymást megértésében láttam az örök magyar ketősség fölött húzó aranyhidat. S én erre léptem. Az ő példájukból vetítettem előre a jövő falára Ady és Prohászka halálban összebékült szellemét s emeltem a lélek egyazon síkjára Szabó Dezső és Babits világát.

Németh Lászlóban ezt az aranyhíd építőt láttam. A „Kisebbségben” éreztem az egyensúly borulását, de a remek lapok mélymagyar szépségekben dús izgalma oldotta a bizonytalan egyensúlyérzet aggodásait. A „Kisebbségben” megírása előtt

Szekfű a megvesztegethetetlen érzésű magyarok között említette Németh Lászlót is, s ezzel — mint írtam — a Fehér Buda mitikus géniusz-kozmosza teljes, egy nagy történetíró szava pecsét rajta. Nos: aki hitelesített, azt üssük ki a nyeregből, s mattoljuk?

Németh László hatalmas tanulmánysorozatban végzi el mostanában Szekfűnek a magyar váteszek közül való száműzését. A kiváló protestáns szellemek manapság előszeretettel nyúlnak középkori regénytémákhoz s támasztgatják a magyar népi katolicizmus színeit. A katolicizmus iránti megértésük nem lehet azonban mindaddig őszinte, amíg a ma nagy magyar katolikus váteszeit ki akarják űzni a magyar szellem birodalmából.

Ortutay Gyula szavait ismétlem: „Az, aki parasztságunk lényeges kérdései, létének értelme felé fordítja tekintetét, három életművet láthat maga előtt, mint irányítót: Bartók, Kodály és Szekfű Gyula munkásságát.” Az ilyen gondolatok, éppúgy mint Bóka László szintetizáló „Ady és Szekfű” cikke — jobban szolgálják a magyar egységet, mint Németh László pillanatnyi szellemi hajótörése.

Kétségtelen, hogy Szekfű géniuszából nagy magyar szépségek látvája nem tódul elő — a katolikus fegyelmű alkotók általában nem oly vulkanikus és eruptív egyéniségek —, mint ahogy az is kétségtelen, hogy alkataiban tudja a nyugati orientációt is. Az a mély magyar szépség, aminek Németh László is, mint minden nagy magyar művész, sőt minél nagyobb erője a lélekből viruló formáknak, annál bódultabb szerelme, nem mindig vált be a gyakorlati élet mezején, a politika pedig a legszebb álmokat tiporja gyakran el. Az erdélyi fejedelmek, akikben ez a mélymagyarság felsír, csaknem mindig katasztrófa-politikát csináltak, s legtöbbször nemzeti nagy létünk árán kellett tört szívvel megvásárolnunk azt, hogy egyáltalában élünk, s hogy ez a mélymagyarság rejtett utakon, de mégis élve: barangolhatott szerte az Idő csapásain.

A tragikus magyar kettősség új variációja: Szekfű Gyula és Németh László. Nekünk mindkettőjükre szükségünk van, politikai ösztönünk és „magyar észjárásunk” majd kihámozza az eszmék bogárból, hogy mikor melyikre s hol? Egyéni nézetem szerint pillanatnyilag Németh Lászlóra van nagyobb szükség, de nincs szükség Németh László Szekfűt támadó részére, bár lehet, hogy ez tövise a rózsának.

Mindenesetre a magyar *szellem* életében kellene először dokumentálni a Pax Hungaricát, a kisebbségek aranykorát, ahol autonóm kultúrfókuszok bontakozhatnak ki egy nagy birodalmi egység keretében. Németh László elég nagyvonalú és elég fiatal ahhoz, hogy ezt várjuk tőle. De addig is: kíváncsian — kicsit szorult szívvel — figyeljük tovább Németh László és Szekfű Gyula sakkpartiját, s titkos vágyunk, vajh remivel végződne ez a játszma.

1940 Húsvét ünnepén

Demény János

CSEREI SZÁSZ LÁSZLÓ :

CSÓRÉ ANDRÁS

1.

Falu végén
árok partján
gyík tanyáján
kígyók fészken
mérgegyálú
bűrök között
alszik, alszik
Csóré András.

Haja hínár
szeme láva
hasából zöld
füvek nőnek
ezer éve
kerek éve
alszik, alszik
bokrok alján.

Ezer éve
kerek éve,
hogy ráhullott
bűvös rontás
ezer éve
kerek éve
alszik, alszik
Csóré András.

2.

Erdő mélyén
patak tükrén
aranyhaját
bontogatja
táncra gondol
szép legényre,
s dalol, dalol
Gagy Anna.

Szép szeretóm
tizenhárom,
kivel járom
hát a táncom

kinek adjam
derekamat
karcsú fehér
derekamat?

Patak vize
mondogatja
ne menj táncba
Gagy Anna,
véres lészen
selyemkötőd
selyemkötőd
fehér kötőd.

Szép szeretóm
tizenhárom,
ha egyiknek
vére csurran
marad nekem
tizenkettő
szép szeretóm
tizenkettő.

3.

Forog a tánc
nóta buggyan
csúrdöngölőt
jár a legény
csizma sarka
patkós sarka
kocsma földgyin
nagyot koppan.

Kocsma végén
tizenketten
poharukat
összeverik
lámpafénye
késre villan
görbe élű
kacron csillan.

Hallod-e, hé
Csóré András
jeresze ki
a tornáéra
beszélgeünk
egyről s másról,
ha legény vagy
Csóré András

Gagyí Anna
sírva kéri
szívem, András
ne menjél ki
véres lesz a
tisza inged
tisza inged
fehér inged.

Lassan, lassan
Duka Máté
ki a legény
majd megválik
anyád szava
bűvös szava
boszorkányság
meg nem állít.

Elbútt a hold
nincsen csillag
Csóré András
kése villan. —
Ne bolondozz
mán no Máté
kejjélsze fel
Duka Máté.

Csak nem ébred
Duka Máté.
Én Istenem
vajh hogy tettem
véres lett a
kicsi késem
kicsi késem
görbe késem.

4.

Mint toportyán
erdő mélyén

tüskéskarú
vízmosásba
fut havasba
vad havasba
bokrok alján
Csóré András.

Asszony szökik
a tornáéra
embereket
széjjelhányja
haja kócos
inge nyitva
szoknyáját a
szél cibálja.

Fiam Máté
ugye tudtam
lápok tükrén
zsombék tövén
három lidérc
lángja lobbant
három lidérc
lilán lobbant.

Hol vagy, hol vagy
Csóré András?
Le ha fekszel
ne tudj kelni
tested legyen,
mint a béka
hideg legyen,
mint a béka.

Hínár szőjje
bé az arcod
zöld fű nőjjon
a hasadból
így aludjál
ébren alva
Isten adja
ördög tartsa.

Fehér útba
éjszakába
fut előre
Gagyí Anna
éjszakába
fut előre

így kiáltoz
a havasba:

Csóré András
ne feküdj le
hideg léssen
forró tested
hínár növi
bé szép arcod
szívem András
ne feküdj le.

Vajh, hallod-é
Csóré András
hogy kiáltam
hogy meghalljad
ne feküdj le
három napig
három álló
kerek napig.

Bokor alján
árok tövén
vackot készít
Csóré András
Annáról szép
álmot látni
fűre fekszik
Csóré András

Hold karéján
jött az átok
aludj, aludj
Csóré András.

Lápok tükrén
erdő mélyén
táncolnak a
boszorkányok.

5.

Falu végén
árok partján
gyík tanyáján
kígyók fészken
mérgesnyálú
bűrök között
alszik, alszik
Csóré András.

Haja hínár
szeme láva
hasából zöld
füvek nőnek
ezer éve
kerek éve
alszik, alszik
bokrok alján.

Ezer éve
kerek éve,
hogy ráhullott
bűvös rontás
ezer éve
kerek éve
alszik, alszik
Csóré András.

Cserei Szász László

KÖNYVEK

ERDÉLYI IRÁSOK

BÖZÖDI GYÖRGY: SZÉKELY BÁNJA (*Mefhosz könyvkiadó.*) Szinte elrejtve jelent meg ez a könyv Erdélyben, hogy azután Magyarországon is kiadóra találjon végre. A félmilliónyi székely magyarság szociográfiáját írta meg *Bözödi* igen nagy odaadással és tehetséggel, megszegyenítve sokszor a Magyarországon hirtelen elhallgató és sokat bírált falukutatókat. *Bözödi* könyve segélykiáltás a székely nép érdekében. Bár vázlatyszerűen, mégis hatalmas történelmi körképet fest a székelység Mátyás király halála óta tartó állandó pusztításáról, kisémmizéséről és jogfosztásairól. Könyvének címe is ezért „*Székely bánja*“, ama két híres vár emlékezetére, amelyet a jogaiért felkelő székelység leverése után „*Székely támad*“ és „*Székely bánja*“ néven nevezett el az elnyomó hatalom. Szomorú, véres félévezred járt el Mátyás király óta, — aki valódi birodalmi szervező volt s nem feudális basa — a székelység felett. Hisz ez a nép sohasem tudott jobbágy lenni, mint később támadt urai kívánták s mindig ősi szabadságáért kelt fel. Így már az erdélyi fejedelmek korában is sok sérelem érte őket. Az osztrák elnyomás aztán Mádéfalvakkal, Moldvába kergetéssel, idegen telepések becsódtításával pusztította őket, hogy a kiegyezés utáni liberális kor nemtörődömsége után ismét idegen hatalom határozzon életük s még inkább haláluk fölött. Szomorú, véres félévezred, amelynek végén *Bözödi* végigjárja újra, *Orbán* Balázs óta jóformán először a székely falvakat és megyéket, hogy megkeresse, mi maradt belőlük, jár-e még beléjük hálni a lélek.

Hála e nép szívós erejének, nemcsak nyomort és pusztulást talál, hanem imitt-amott új szociális kezdeményezést is, a nép önálló szervezéséből támadó kultúr és gazdasági szövetkezeteket, tej- és gyógynövénytermelő központokat is. Szívettszorongatóan érdekes könyv ez, nemcsak mert Erdély legkompaktabb lakó ősi törzslakosságát mutatja be, hanem azt a népet is, amely az utolsó húsz esztendőben minden esettsége, elhanyagoltsága mellett annyi író, művészt, szellemi kiválóságot nyújtott az egyetemes magyarságnak. Budapesten kissé értetlenül fogadták legutóbb *Nyírő* József „Új haza“ című darabját. Azt hitték, a szerző találta ki azokat a rémségeket, amelyek a darab magvát kitették. Ha ismerte volna a közönség a székelység történetét, nem lett volna annyira értetlen. Mert *Nyírő* leginkább abban hibázott, hogy túl nyersen emelte át a színpadra a valóságos történelmi tényeket. Úgy járt kissé, mint *Vojtina* Ars poetikájában a színész, aki élő disznót rejt a köpenye alá. Mégis inkább a közönség és a kritikusok vizsgáztak rosszul ennél a darabnál, mert kiderült, hogy nálunk halálos tudatlanság honol igen sok koponyában Erdély igazi történelmét illetően. Ezért is hálával kell lennünk *Bözödi* iránt, mert könyve meglehetősen ment a tévedésektől és olyan kalauz a székely népéhez, amelyet minden magyarnak ismernie kellene.

BALÁZS FERENC: A RÖG ALATT. (*Mefhosz kiadás.*) *Bözödi* körképével szemben *Balázs* Ferenc, a hamar elhunyt, félvilágot bejárt lánglelkű unitárius pap szinte mikroszkópikus hűséggel írja le a saját faluját, ahova lelkeszi hivatása vezérelte. Mészkön, egy kis Tordaaranyos megyei félromán, félmagyar falucskában vagyunk, ahol ez az Amerikát járt, angol feleséggel hazatérő pap tizével szer-

vezi a gép- és tejszövetkezeteket, templomot és papilakot épít igazi magyar népi stílusban a semmiből, színdarabot játszat és előadás-sorozatokat tartat a falu népével. Megmozdít minden szellemi és anyagi erőt, sokszor elbukik, sokszor győz és fiatalon elégeti magát a harcban fajtájáért. Könyvében azt írja, hogy mint a búzaszemet, elvetette magát a rög alá, s neki is el kellett rohadnia, hogy új élet fakadhassék belőle. A könyv utószavából értesülünk aztán korai haláláról, amelyet maga elől is takargatva, mégis biztosan érzett. Könyvének csak vallásfilozófiai részei túlméretezettek és feleslegesek is kissé, különben ez is megrendítő, egyetemes értékű magyar írás. Erdély titkos hőskölteményének egyik legszebb láncszeme ez a könyv, lehetetlen meghatódás és megjobbulás nélkül olvasni. A Mefhosz könyvkiadót csak dicséret illetheti ezért a két kiadványért, amelyet a magyar fiatalok máris kipiruló orcával, meleg fénnel a szemükben adnak kézzől kézre, mint az első századok hívői az evangéliumokat.

SZEMLÉR FERENC: MAS CSILLAGON. (*Erdélyi Enciklopédia kiadása.*) Furcsa ismeretlen világba visz bennünket *Szemlér* Ferenc, a fiatal brassói író. Önvallomásszerű naplójegyzetekben örökíti meg a dunántúli családból származó fiatal ember erdélyi impresszióit, amikor Székelyföldre helyezett tanár atyja mellett zsenge ifjúságában ízelegetni kezdi a különös magyar-román-szász Erdély ízeit. Leírja a háborús Erdélyt, a kilencszázötvenhatos menekülést, az impériumváltozást és ami utána következett. Legérdekesebb része azonban könyvének a bukaresti diákélet. *Szemlér* Ferenc nem indul Brassóból Budapestre egyetemre, még csak Kolozsvárra sem, ahol bár román lett az egyetem, mégis minden kő, minden ház és fa a Házzsongártól Monostorig hazai érzéseket keltett volna az otthonából frissen kiszakított fiúban. *Szemlér* Ferenc egy esőtisztító őszi napon átkél Predealnál a Kárpátokon némi kis pénzzel és egy Bukarestbe régen kiszármazott magyar család címével a zsebében és előtte áll az ismeretlen új ország ismeretlen fővárosa a maga külön erkölcsével, szokásaival, népkeverékével, százezernyi idegenbe szóródott magyarjával, akiknek legtöbbször alacsonyrendű munkát végez. Magyar szó hallatszik az építőállványok alól, az asztalosműhelyekből, a kocsisok, cselédek, portások szájáról s mint valami új babiloni fogságban, szétszórva, megalázva újonnan jött urakat szolgál, új fővárost épít szörnyű elhagyatottságban és szétszórtságban száz- meg százezernyi magyar kéz. A Kárpátokon túlra származó magyar egyetemi ifjak száma alig néhány tucatnyi még és ezekben a lelkes fiatal szívekben felébred a szörnyű szétszórtság és elhagyatottság láttára a segítenivágyás. Lassan ismerkednek meg csak a sóha jó szót, emberi melléjükállást nem élvezett s ezért gyanakvó magyar munkásokkal. Van olyan szegény fiú, aki kiköltözik a sárban úszó, porban kavargó munkásszállásra s mikor ez a fiú halálos beteg lesz a nyomortól, ezek a meglágyuló szívű magyar munkások ápolják, gyógyítgatják és mentik meg az életnek. A fiúk azután valami szervezettel teremtene a széthullásnak induló magyarok közt, a papokon, a kisebbségi egyházakon keresztül valahogy kévébe gyűjtik őket a megteszik az első lépést a felemelésükhöz.

Megkapó, halálosan őszinte írás ez. Nem is lehetne más, hisz a nemzethalál küszöbén állók felé kinyújtott gyenge kéz attitűdje csupán ezeknek a fiataloknak a próbálkozása, akik csak tanulni jöttek Bukarestbe és diplomával vagy anélkül néhány éven belül továbbragadja őket a kenyérkeresés Erdélyben oly szörnyű nehéz kötelessége.

Szemplér Ferenc igen jónevű költő is, de ebben a könyvében szinte az adatgyűjtő és memoáriró józansága és tárgyilagossága legnagyobb értéke. Valóban „*Más csillag*”-ra vezérel bennünket, s könyve keserves Trianon utáni életünk egyik legérdekesebb dokumentuma marad majd.

ZATHURECZKY GYULA: ERDÉLY, AMIÓTA MÁSKÉPEN HIVJÁK. (*Magyar Élet kiadás.*) Inkább újságcikkek gyűjteménye ez a könyv és sajnos nem tud átölelő képet nyújtani a keserves sorsra jutott Tündérországról. Az Erdélyből elszármazottak és oda csak ritkán, kis időre visszatérők bizonytalansága érzik a rövidre szabott útiképeken, amelyek Nagyváradtól Bukarestig vezetnek bennünket. *Zathureczky* Gyula az erdélyi problémákkal állandóan foglalkozónak, az egész erdélyi irodalmat állandóan szemmel tartóknak nem mond sok olyat, amit előtte már mások is el ne mondtak volna. Könyve azonban tisztességes szándékkal íródott, könnyen hozzáférhető pesti kiadás és akik csak röpke gondolatokban akarnak emlékezni a csodálatos kis Erdélyországra, örömmel-bánattal elegendő emlékeiket újíthatják fel a könyv forgatása közben.

ASZTALOS ISTVÁN: ELMONDJA JÁNOS. (*Erdélyi Szépműves céh és Révai kiadás.*) Igen figyelemreméltó és érdekes íróval gyarapodott az erdélyi magyar irodalom amúgy is népes gárdája *Asztalos* István személyében. Az erdélyi irodalomban eddig az ottani majd nem minden szellemi térről leszorított magyar közeposztály mutatta meg életterejét. *Kós, Bánffy, Nyírő, Gulácsy, Gyallay, Szombati Szabó István, Áprily, Reményik, Tompa, Bartalis, Kemény János, Berde Mária, Tabéry, Molter Károly* mind a régi vezető osztályból származtak és *Tamási Aron* is, aki köztük talán a legfiatalabb és leginkább népi származású, középiskolák végzése után nőtt bele az erdélyi magyar irodalom gárdájába. *Asztalos* István azonban kétkézi munkás ember volt, iskolákat nem nagyon végzett és így őt, mint az erdélyi mély rétegek küldöttjét üdvözölhetjük a magyar irodalomban. Éppen az a szimpatikus benne, hogy „östehetség” létére leiszűrődött és eléggé emelkedett életszemlélettel ír. Ez az egyszerű neveltetésű erdélyi munkás biztató példaképe az erdélyi munkásrétegek magas intelligenciájának. Távol áll tőle minden félműveltség, minden szóhasogató népieskedés és nadrágszírángatás. Első regényének témája is szerencsés. Egy árva munkásgyerek vergődését írja le a béreslegénységtől kezdve a városi szolgálóéleten át egészen a házasodásig és az önállósulásig. Olyan világba vezet el bennünket, amely legtöbbünk előtt ismeretlen, az apró, szürke kisemberek világába. Nem idealizál semmit, szakácsnéyszerelmeken, ágyrajáráson vezet át főhősét és közben alakjainak embersége világít minden sorából. Legszebbek azok a sorai, amelyeket a gyermeke születéséről ír. Ekkor János, aki a történetet elmondja, már temető-őr és a halál birodalmában születik meg az új kis magyar. Néhány egyszerű sorban valósággal kozmikus magasságokba ragadja itt az olvasót a fiatal író s *Szabó* Dezső legszebb oldalaira emlékeztet annak torz túlzásai és bombasztjai nélkül. Azóta egy kitűnően perdülő hosszú elbeszélést is olvastunk *Asztalos* Istvántól az Erdélyi Helikonban, amely megerősített bennünket tehetsége hitelében. Csak az átkozódástól és Isten nevének otromba emlegetésétől kellene megszabadulnia, hogy tehetsége szeplőit elhányhassa. Az átkozódás ugyan tipikus erdélyi sajátság, román néphatás is részben, *Asztalos*nál is érthető okból szerepel tehát, de kár volna ezért az egészésgesen népi ösztönű íróért, ha bennragadna ebben az Istent és szenteket lá-

bánál fogva lerángató alpári stílusban. Azt hisszük eddigi írásai után, tud másat, szebbet és jobbat is, ne hagyja magát a félműveltektől félrevezettetni, akik azt hiszik, hogy minden papírra való, amit szerencsétlen emberek kínjukban és dühükben az égre tájékoznak. Eppen azért nem, mert *Asztalos* szép tehetségét Istentől kapta.

SZAPPANYOS GABRIELLA: EMBEREK A SZAMOS MENTÉN. (*Magyar Élet kiadása.*) *Szappanyos Gabriella Asztalos* István regényének ellenpárját írta meg: egy szamosmenti kis cselédlány városi szolgáló éveit, megesését és hazatérését a faluba. Érdekes így egymás mellett olvasni a két könyvet, a székelyföldi szolgáló és a szamosmenti kis szolgáló városi cseléd életét, szerelmét, vergődését és hazatérését a földhöz. *Asztalos* írása a hitelesebb, a paraszti, a saját osztályából nézettebb. *Szappanyos Gabriella* valószínűleg az úrnő szemével látta meg a kis cselédlány első szerelmét, elcsábítását, gyermekszülését, de szerető, népéhez hajló szívvel, őszinte átérzéssel és jóakarattal írta meg a könyv minden sorát és majdnem teljesen azonosulni tudott szereplői életével. Eppen mert felülről nézte azonban, és mert segíteni, javítani akar írásával, annak van egy kis, cseppet sem kellemetlen didaktikus és népnevelő íze is. A kis parasztlány, akit bakája otthagy az útban lévő gyerekekkel, hazamegy szegényével és gyorsan férjhezadják egy idősebb nagygazdához. Ez azonban, bár vénülő szíve minden szenvedélyével szereti, mikor megtudja, hogy bukott lányt vett feleségül, félni kezd a neveltségétől és elkergeti az asszonyt. Később aztán mégis visszaveszi feleségét, de a fiáról hallani sem akar és az elevenesű gyermek a szomszéd faluban kallódik özvegy nagypapjánál s a falu asszonyai viselnek rá gondot hébe hóba, ha idejük engedi. *Szappanyos Gabriella* azonban nem mond le a happy endről. Megkedvelteti a különben gyermektelenül maradó gazdával az idegen vérből származó gyermeket, és a kis kivetett poronty végül is hazakerülhet az anyja mellé, hogy a föld örököse is legyen. Kissé kiszámítottan és célzatosan vezet itt *Szappanyos Gabriella* a regény vonalát s írásában a megkapó részek lazán indokolt, néha henyé oldalakkal keverednek. Regénye teljes egészében mégis igen kellemes, jól sikerült alkotás és népkönyvtárakban is helyet kellene adni számára. A didaktikus célt ugyanis sok költői vonással leplezi el és minden sorát meleg asszonyi érzések aranyozzák be. Ez pedig csak örvendetes, hiszen legelhanyagoltabb, a züllésnek és pusztulásnak legjobban kitétt árva kis cselédkékről írt, akiknek sorsa mellett a kőházak között közömbösebben mennek el a mai emberek, mint egy kis sétáló kutyával, ha annak lábára lépett a siető gyalogos és a kis állat kínjában felvonít.

Posszonyi László

Igyunk Kneipp malátakávét!
Ezt Kneipp maga adta az embeciségnek

NINCSEN PÁRJA

A MAGY. KIR. DOHÁNYJÖVEDEK.
SZIVARJÁNAK CIGARETTÁJÁNAK.
HÁROM VILÁGRÉSZ VALOGATOTT.
DOHÁNYLEVELEIT DOLGOZZA FEL.
ÉVTIZEDES TAPASZTALATAI ALAPJÁN.
VÁLTOZATLANUL KITÜNŐ GYÁRTMANNYA.
NIKOTEX MINŐSÉGBEN IS.
CIGARETTÁI MESSZE KÜLFÖLDÖN IS.
NÉPSZERŰEK. HIRES. » C U B A «
SZIVARJA A MEZŐGAZDASÁGI VÁSÁRON.
A KÖZÖNSÉG SZEME ELŐTT KÉSZÜL.
SZIVARÓZÓK CSEMÉGEJE LESZ!

A SZENTISTVÁNI ÁLLAMESZMÉNEK KORSZERŰ
ÉRTELMEZÉSÉT MUNKÁLJA

AZ ORSZÁG ÚTJA

HAVI ÁLLAM- ÉS NEMZETPOLITIKAI FOLYÓIRAT

Szerkesztik: BARANKOVICS ISTVÁN
ÉS DESSEWFFY GYULA GRÓF

Előfizetési ára egy évre 5 P, félévre 2-50 P, egyes szám ára 50 f.

Szerkesztőség és kiadóhiva-
tal: Budapest, IV., Váci-utca
46. II. 3. Telefon: 18-22-40.

Mutatványszámot készséggel küld a kiadóhivatal.

ARADI ZSOLT

A
JÁTÉKOS FIA

RÉVAI KIADÁS

Felolós szerkesztő és kiadó: Dr. Possonyi László.